

“বহু আশা বহু বেদনা”

N

শ্রী প্রফুল্ল কুমার বৰা

দত্তবকরা এণ্ড কোম্পানী

গুরাহাটী-১

গোমসাপৰ দৰে বহল বুকু দি পৰি থকা জনশূন্য দীৰ্ঘময় পথটোৰে
মই অবিৰত গতিৰে গৈ আছো। দিগন্তলৈ বাট বোলা মোৰ মন।
জেঠমহীয়া ব'দ। বতাহহীন ভয়লগা উত্তাপ। আজিৰ এই ভয়লগা
উশাহ বন্ধ হ'ব খোজা উত্তাপত এই পথৰ যাত্ৰী কেৱল মই।
মোৰ বাদে জগতৰ সকলো প্ৰাণী যেন প্ৰকৃতিৰ কোলাত তন্দ্ৰামগ্ন
হৈ পৰিছে। গছবোৰো নিঃসাৰ হৈ থিয় দি আছে। কিন্তু মইহে
এই উত্তাপকো নেওচি মনৰ বাধাহীন উদ্বিগ্নতাৰে গৈ আছো;
স্থিৰহীন গতি। আবেগ আৰু অধীৰতাৰে ভৰা মোৰ মন। কেৱল
গৈ আছো, মনৰ অস্থিৰতাই দিন মানৰ পথো মুহূৰ্ততে যেন উৰামাৰি
শেষ কৰে। চকুৰ ছয়োকাষে এৰি যোৱা পৰিবেশবোৰ মোৰ মনত
নতুন নতুন কিবা মৰীচিকা যেন লাগিছে। মই যেন এখন আচলুৱা
ঠাইত প্ৰবেশ কৰিছো।

আচলুৱা নালাগিব কিয়? আজি সুদীৰ্ঘ পোন্ধৰ বছৰৰ মূৰত
এইখন গাঁৱলৈ ঘূৰি আহিছো। এটা যুগ। মোৰ গণনাত দিন, মাহ,
বছৰকৈ পাৰহোৱা পোন্ধৰটা বছৰ। ইমান দীঘলীয়া দিনত কিমান
উত্থান-পতন হব পাৰে, গাওঁ নগৰ হব পাৰে, তাৰ পৰিবৰ্ত্তে মানুহৰ
আবাসস্থল এবাবাৰীও হ'ব পাৰে।

আজি পোন্ধৰ বছৰৰ মূৰত মোৰ অতি মৰমৰ, অতি আদৰৰ
গাঁৱলৈ বাটকুৰি বাই ল'ৰি আহিছো। কিন্তু মোৰ আচলুৱা লগা,
পুৰণি এৰি নতুনতাৰে ভৰপূৰ হোৱা গাওঁখনত কেৱল মইহে পুৰণি
হৈ ব'লো। মোৰ সকলো পুৰণি হ'ল মোৰ ঐতিহ্য, মোৰ স্মৃতি
আনকি মোৰ দেহাও পুৰণি হৈ গ'ল। আজিৰ পৰা পোন্ধৰ বছৰৰ
মাগত এই গাঁৱৰ পৰা যাওঁতে মই আছিলো যৌৱনৰ মাদকতাৰে
ভৰা পুৰঠ ডেকা, কিন্তু আজি হ'লো বুঢ়া। মোৰ এই দাঢ়ি চুলিয়ে
জীৱদহাটো দেখি কোনেও চিনি নাপাব। মোৰ জীৱনৰ অতীতবোৰ

আগুপুৰণি হৈ হেবাই গ'ল। চাৰিবেৰৰ ভিতৰত থাকি থাকি মোৰ দেহাটো একেবাৰে বুঢ়া হ'ল।

এই গাঁৱতে থাকি কৈশোৰৰ পৰা যৌৱনলৈকে ত্ৰিশটা বছৰ কটাই দিলো। এই গাঁৱৰ প্ৰতিটো ধূলিকণাৰ লগত মোৰ আছিল নিবিড় সম্বন্ধ। আজি হয়তো এই গাঁৱৰ কোনো প্ৰাণীয়ে মোক চিনি নাপাব। আনকি মোৰ অতি আদৰৰ, অতি চেনেহৰ স্নেহলতায়ো চিনি নাপাব। এই গাঁৱতে মোৰ স্মৃতিৰ এডাল আঁত এৰি গৈছিলো ভেদ কৰিব নোৱাৰা দেৱালৰ ভিতৰলৈ। এই দেৱালৰ ভিতৰলৈ মই নিজে যোৱা নাছিলো। মোক নিছিল মোৰ ভাগ্যই আৰু স্নেহলতাৰ ভাগ্যই। সেই দিনৰ কথাবোৰ মোৰ মনত পৰিলে গাৰ নোম এতিয়াও শিঁয়ৰি উঠে।

জুই যেন ব'দৰ তাপত উত্তপ্ত হোৱা জনশূন্য সুদীৰ্ঘ পথছোৱাত মোৰ মনৰ মাজত ভুমুকি মাৰিছে সেই অতীতৰ—দুখ আৰু ত্যক্ততাৰে ভৰা সংঘাতময় মোৰ জীৱনটোৰ কথা। এনে দুখৰ জীৱন বহন কৰি কোনোবা জানো জীয়াই থাকিব পাৰে? এনে অসহনীয় জীৱনৰ বোজা সহিব নোৱাৰিয়েই সম্ভৱ বহুতে আত্মহত্যা কৰে। কিন্তু মই আত্মহত্যা নকৰিলো কিয়? মোৰ জীয়াই থকাৰ মোহ বেছি? এৰা, জীয়াই থকাৰ মোহ মানৱ জীৱনৰ এক আশ্চৰ্য্য বস্তু। জীয়াই থাকিবলৈকে জীৱন। এই আশাকে বুকুত বান্ধি মানুহে মৰাৰ কথা নাভাবে। কিন্তু এটা সময়ত মানুহৰ জীৱনটোৰ প্ৰতিও মায়া-মমতা হেবাই যায় আৰু নামি আহে নিজৰ দেহাটোৰ প্ৰতি ঘৃণা, ত্যক্ততা। সজলোকে কয় সুখ-দুখৰ সংমিশ্ৰণেই মানৱ জীৱন। কিন্তু মোৰ জীৱনত ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম কিয়? মোৰ জীৱনত দেখো দুখ-দৈন্য আঘাতৰ উপৰিও আঘাত! কি যে মোৰ জীৱনটো!

জন্ম হৈ পিতৃ-মাতৃৰ মৰম কি তাক ভোগ কৰিবলৈ নাপালো। আইৰ গৰ্ভৰ পৰা ভূমিষ্ঠ হৈ আইৰ মূৰ খালো। সন্তানে এবাৰ কাৰণেও মাতৃৰ স্তন পান কৰিবলৈ নোপোৱা, এবাৰৰ কাৰণেও

মাতৃৰ কোলাত উঠিবলৈ নোপোৱা কিমান দুখৰ কথা! এইয়ে মোৰ মেঘেচকা জীৱন প্ৰভাত। ক্ৰমান্বয়ে মোৰ আয়ু-বেলি আগবাঢ়িল; কিন্তু ডাৱৰ আতৰি নগ'ল। তাৰ পৰিবৰ্ত্তে আহিল ঘনে ঘনে ত্ৰাস সৃষ্টি কৰা সংঘাতকণী ধুমুহা।

মোৰ জন্মৰ বিষয়ে মই একো নাজানো। আনকি মই ইমান দুৰ্ভাগীয়া যে আই-বোপাইৰ নামো নাজানো। আই-বোপাই থাকিও কাৰো আগত মোৰ জন্ম পৰিচয় দিব নোৱাৰি জাৰজ কলঙ্ক শিৰপাতি লবলগা হ'ল।

মোৰ জন্মৰ কেই মিনিটমান পাছতে আইৰ প্ৰসূতা দোষত মৃত্যু হ'ল। কোনে মোক ডাঙৰ দীঘল কৰিলে, কাৰ প্ৰতিপালনত মানুহ হিচাবে জীয়াই থাকিলো তাকো নাজানো। মোৰ বয়স বছৰ পূৰ্ব নোহওঁতেই দেউতাও এদিন মোক এৰি গুছি গ'ল। মই ঘাট-মাওৰা হ'লো। পিতৃ-মাতৃহীন এবছৰীয়া এটা শিশু জীয়াই থকা কেনে কষ্টকৰ সকলোৱে জনা কথা। তাতোকৈ কষ্টকৰ যেতিয়া সেই পিতৃ-মাতৃৰ মৃত্যুৰ কাৰণ সেই শিশুটোৱেই হৈ পৰে। মই হেনো জন্মতে পিতৃহা-মাতৃহা দেখি আহিছিলো। সেয়েহে ভূমিষ্ঠ হৈ আই-বোপাইৰ মূৰ খালো। আই-বোপাইৰ মৃত্যুৰ পাছত মোৰ থকা ঠাই পিতৃ পৰিয়ালত আৰু নেথাকিল। সেয়েহে মোক মোমায়ে তেওঁৰ ঘৰলৈ লৈ গৈছিল।

মোমাই !!!

এই শব্দটো মোৰ মনলৈ আহিলে আজিও মোৰ গাৰ নোম শিঁয়ৰি উঠে। নিজৰ তেজ-মঙহৰ সম্বন্ধ থকা মোমায়েও যে মোৰ প্ৰতি এনে নিষ্ঠুৰ অত্যাচাৰ কৰিব পাৰে তাক কল্পনা কৰাও টান। এই অত্যাচাৰত নিহিত আছিল মোক লৈ তেওঁলোকৰ পৰিয়ালৰ সকলোৰে শঙ্কা। মই অমঙ্গলীয়া মোক লৈ হয়তো তেওঁলোকৰো কিবা অমঙ্গল হব পাৰে। খাওঁতে শোওঁতে মাই-মোমাইৰ কৰ্কশ মাত। মুখত, টেটুত টেপাদি কৈছিল—“মাৰ বাপেৰৰ মূৰ খালি, এতিয়া তই নিজে নমৰ কিয়? আকনো কাৰ মূৰ খাবি?”

মই নমৰিলো। এনেবোৰ যাতনা ভোগ কৰিবলৈকে সংসাৰত জীয়াই থাকিলো। ভগবানে মোক পুতলা কৰি জন্ম দিলে। সেয়েহে বহুতে মোক পুতলা জ্ঞান কৰি খেলা খেলিলে।

মোমাইৰ ঘৰত মোৰ বয়স অনুপাতে কামৰ বোজা বাঢ়িব ধৰিলে। এখানমানো জিৰাবৰ সময় নাই। দিনটো গৰু বখি ঘৰ সোমাওঁ, তেতিয়াও ঘৰৰ কাৰো পৰা একেধাৰ ভাল মাত নাপাওঁ। এবাপাতৰ কৰুৰা পইতা মুঠিয়েই মোৰ ভোকৰ ভাত। তাকো ভালকৈ পেট নভৰে। অকল জানো সেয়ে, দিনটোত মোমাই আৰু মাইৰ কিমান মাৰ খাব লগা হৈছিল তাৰ লেখ জোখ নাই। সেই কাৰণে মোমাই আৰু মাইক মই বাঘ যেন দেখিছিলো। মোমাইৰ ঘৰৰ ঘটনা এটা মনত পৰিলে আজিও মোৰ গাৰ লোম ডাল ডাল হয়। এটা সামান্য জাঙিয়াৰ পৰাই মোক যি শাস্তি দিলে তাক জীৱনত কেতিয়াও পাহৰিব নোৱাৰো। মোমাইৰ ঘৰত থকা কালছোৱাত মই এদিনো এটা নতুন জাঙিয়া বা চোলা পিন্ধিবলৈ পোৱা নাছিলো। সদায় ল'ৰাছোৱালীয়ে পিন্ধা, ফাটি উৱলি যোৱা চোলা জাঙিয়াই মোৰ কাৰণে নতুন আছিল আৰু এই ফটা জাঙিয়াই শেষত মোৰ জীৱনৰ পৰিৱৰ্ত্তন ঘটাই এক নতুন জীৱনৰ পাতনি মেলিলে। সিয়ে মোৰ কাৰণে আশীৰ্বাদ স্বৰূপ হ'ল।

এদিন লগৰ ল'ৰাৰ লগত গৰু চৰাই থাকোতে বুঢ়ীগুচু খেলিছিলো। মই ল'ৰা এটাক খেদি যাওঁতে সি মোক থাপ মাৰি ফটা জাঙিয়াটোত ধৰাত মোৰ জাঙিয়াটো ফটাৰ লগে লগে ভয়ত মোৰ অন্তৰ কঁপি উঠিল। মই ছৰাওৱাৰে কান্দিবলৈ ধৰিলো। মোৰ কান্দোনত ল'ৰাবোৰ অবাক হৈছিল। বহুতে মোক 'ফটা জাঙিয়া ফাটিল দে' বুলি নিচুকাবলৈও চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু মোৰ কান্দোন মাৰ নগ'ল। মই আচলতে জাঙিয়াৰ বেজাৰত কন্দা নাছিলো, কান্দিছিলো মোমাইৰ মাৰ খোৱাৰ ভয়তহে। শেষত মই যিহলৈ ভয় কৰিছিলো সেয়ে সংঘটিত হ'ল। মোমায়ে সেইদিনা মোৰ হাত ছুটা মুঠি মাৰি ধৰি লৈ উৰাই-ঘূৰাই হালোৱা এছাৰিৰে কোবালে। ঠৰঙা এছাৰিৰ কোবত মোৰ পিঠি

ফাটি তেজ ব'লে। এছাৰিৰ কোবৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ আই-বোপাইক আটাই পাৰি চিঞৰি চাৰিওফালে চাটি ফুটি কৰি ঘূৰিলো। সেই সময়ত মোৰ শাস্তি দেখি নেদেখা ঠাইৰ পৰাই আই বোপায়েও সম্ভৱ কান্দিছিল। মাইয়ে একুৱাই নিব বুলি আশাৰ চকুৰে চাই মাইকো মাতিলো। মাইয়ে একুৱাই দিয়ক চাৰি মোমাইৰ লগতে মোৰ চুলিত ধৰি মুকুটিয়াই মৰ্‌মৰ্‌ বুলি কৈ গুছি গ'ল। মোৰ মৰো মৰো যেন লাগিছিল। শেষত মোমাইয়ে থেকেচা এটা মাৰি চোতালতে এৰি ভোৰভোৰাই ভিতৰ সোমাল। কিছু সময় ক'ব নোৱাৰা হৈ মই তাতে পৰি থাকিলো।

মোৰ ওপৰত ইমানবোৰ উৎপীড়ন কৰিও মোমাই আৰু মাইৰ শাস্তি নাছিল। বাতি মোক বাহিৰতে এৰি ভাতপানী খাই সকলো শুই থাকিল। মই কান্দি কান্দি বহু বাতিলৈকে বাহিৰতে থাকিলো। মই ভাবিছিলো আন সময়তে নামাতিলেও খাবৰ সময়ত মাইয়ে নিশ্চয় মাতিব আৰু এমুঠি খাবলৈ দিব। কিন্তু কোনেও নামাতিলে। এফালে হাড় কঁপোৱা জাৰ আৰু আনফালে ভোকত পেটৰ পোৰণি। এই সকলো সহ্য কৰিব পাৰিছিলো, কিন্তু এছাৰিৰ কোবত ফাটি যোৱা গাৰ দাগবোৰৰ অসহ্য পোৰণি আৰু বিষত মৰি যাওঁ যেন লাগিছিল। বাতি যিমানে বেছি হৈ আহিল সিমানে মোৰ বাহিৰত থাকিবলৈ ভয় হৈ আহিল। সেইদিনা আছিল ঘোপমৰা আন্ধাৰ, সেই মুহূৰ্ত্ততে মোৰ মনলৈ আহিছিল ভূতৰ কথা। ভূতৰ কথা মনলৈ অহাৰ লগে লগেই ভয়ত ক'লৈ যাম কি কৰিম লাগিল। কিন্তু মুহূৰ্ত্ততে মোৰ কি হ'ল মই নিজেই কব নোৱাৰিলো। হঠাতে মোৰ মনৰ বিকৃতি ঘটিল। সেই বাতি মোৰ সকলো ভয় সংশয় বাদ দি কোনো লক্ষ্য নোহোৱাকৈ মোমাইৰ ঘৰৰ পৰা লৰ দিলো। কলৈ যাম কোনো সিদ্ধান্ত নাই। সেই সময়ত মোৰ গাত এটুকুৰা কাপোৰো নাছিল। সৰ্বদেহ উদং। সেই উলজ দেহেৰে উশাহ নিশাহ বন্ধ কৰিলৈ লৰি গৈ আছিলো। আন্ধাৰ বাতি চকা-চমকাকৈ

দেখা পোৱা বহুত মানুহ পাৰ হৈ আহিছিলো। বহুতে মোৰ সেই ক'লা উলঙ্গ অৱস্থা দেখি ভয়তে কোন কোন বুলি স্মৃতিছিল। মোৰ কিন্তু সেইবোৰলৈ চাবৰ সময় নহ'ল। মইয়ো ভয়ত দুগুণ জোৰে লৰ মাৰিলো। সেই ঠেটুৱৈ ধৰা জাবৰ দিনতো মোৰ গোটেই শৰীৰ ঘামি তিতি গৈছিল। শেষলৈ মোৰ ভৰি নচলা হ'ল। বুকুৱে ধপ্ ধপ্ কৰিব ধৰিলে আৰু চকুৱে জুই দেখাদি দেখিলে। কিছুদূৰ থৰক বৰকৈ গৈ মই ক'ব নোৱাৰা হৈ পৰি গ'লো।

তাৰ পিছত মোৰ কি হ'ল, কোনে ক'লে নিলে একো কব নোৱাৰিলো। পাচদিনা পুৱা যেতিয়া মই চেতনা পাওঁ, চকুমেলা দেখো মই কাৰোবাৰ বিচনাত। তেতিয়া মোৰ শৰীৰ একেবাৰেই অৱশ। বলেৰে চকু দুটা মেলি চাই দেখিলো, মোৰ ওচৰত এজন মানুহ বহি মোৰ মুখলৈ বৰ ব্যগ্ৰতাৰে চাই আছে আৰু মোৰ মূৰত হাত বুলাই আছে। মই চকুমেলা দেখি মানুহজনে মোৰ চকুৰ গুৰি মচি দি গালে মুখে হাত ফুৰাই মোক স্মৃতিছিল, “কেনে পাইছা?” সেই সময়ত মানুহজনৰ মাতটো খুউব কোমল আৰু মধুৰ লাগিছিল। কিন্তু তেওঁৰ কথাৰ উত্তৰ দিবৰ শক্তি মোৰ দেহত নাছিল। কেৱল মূৰ ছপিয়ালো। মানুহজন মোৰ কাষৰ পৰা উঠি গৈ কাপ এটা গাখীৰ আনি চামুচেৰে মোৰ মুখত দিছিল। তাকে খাই মই এক প্ৰকাৰ নৱশক্তি পালো।

সেই দিনাই মই মৰা হলে ভাল আছিল; কিন্তু মই নমৰিলো। বাটতে পৰি থকা মাংস শিয়াল কুকুৰে খাই শেষ কৰিলেহেঁতেন। সেয়ে হোৱা হলে জীয়াই থাকি জীয়াতু ভুগিবলৈ নাপালোহেঁতেন। এই মানুহজনেই মোৰ ভাগ্যৰ চকৰি ঘূৰালে। কিতাপৰ পাত লুটিওৱাৰ দৰে মোৰ জীৱনৰ এটা কল্প শেষ কৰি নতুন কল্পৰ আৰম্ভ কৰিলো।

এইজন মথুৰা মাষ্টৰ। মাজবাতি ক'বৰ পৰা নিজৰ ঘৰলৈ বুলি আহিছিল। তেখেতৰ ঘৰৰ পৰা কিছু আতৰত শেষ জোনৰ

পোহৰত মাজবাতি ক'লা কিবা এটা পৰি থকা যেন দেখি মথুৰা মাষ্টৰ ওচৰ চাপি গৈ মোক তেনে অৱস্থাত দেখি আশ্চৰ্য্য মানিছিল। ভয় আৰু শঙ্কাৰে শঙ্কিত হৈছিল। প্ৰথমতে তেখেতে মোক মৰা বুলিয়েই ভাবিছিল। পৰি থকা অৱস্থাত মোৰ কোনো সাৰমুৰেই নাছিল। তেখেতে মোৰ গাত হাত দিহে জীৱ আছে বুলি অনুমান কৰিছিল। তেখেতে আলফুলকৈ মোক বাটৰ পৰা বুটলি ঘৰলৈ লৈ গ'ল। তেখেতৰ ওচৰৰ দুই এজনক মাতি সকলো ঘটনা বিবৰি ক'লে। মুহূৰ্ত্ততে বহুত মানুহ আহি মথুৰা মাষ্টৰৰ ঘৰ নধৰা হ'ল। সেক দিয়াই সেক দিলে, ডাক্তৰক মুহূৰ্ত্ততে মাতি আনিলে। সকলো মোৰ গুৰুত্বাত ব্যস্ত। ডাক্তৰে বহুপৰ পৰীক্ষা কৰি বেজী আৰু দৰব দিয়াৰ পাছত মন্তব্য কৰিলে, মাষ্টৰে আৰু অলপ দেৰিকৈ পোৱা হলে মই নাবাচো। সকলো মানুহ মোত ব্যস্ত হলেও তেওঁলোকৰ অন্তৰত এটা কথাই খু-ছুৱাই থাকিল। ক'ব ল'ৰা? কোনে এনেদৰে আধা মৰাকৈ পেলাই গ'ল? মোৰ সংজ্ঞা নহা পৰ্য্যন্ত সকলোৰে অন্তৰত একেটা কথাই তোলপাৰ লগাই থাকিল।

মোৰ শৰীৰ সুস্থ হোৱাৰ পিছত, মোৰ সকলো কথা মথুৰা মাষ্টৰৰ আগত আৰু আনৰ আগত কৈছিলো। সকলোৰে মোৰ কথাবোৰ শুনি চকুপানী টুকিছিল আৰু সকলোৰে মুখত শুনিছিলো “মানুহ ইমান নিৰ্দয় হব পাবেনে?” মথুৰা মাষ্টৰৰ মুখৰ পৰা কিন্তু ওলোৱা নাছিল। সজল নয়নেৰে কেৱল মোৰ মুখলৈ চাই আছিল। শেষত মোক দাঙি নি নিজৰ বুকুত স্তমাই লৈ পাৰেমানে গালে-মুখে চুমা খাইছিল।

মোৰ কথাবোৰ শুনি মানুহবোৰৰ মাজৰ প্ৰায়বোৰ উত্তেজিত হৈ মোমাইক পুলিচত, দি এসেকা দিয়াৰ কথা ভাবিছিল। মাষ্টৰে সকলোকে বাধা দিলে। মথুৰা মাষ্টৰে তেতিয়াহে কিবা ভাবি খুউব বেজাৰ কৰিছিল। তেখেতে থোকাথোকি মাতেৰে কৈছিল—কাৰো ওচৰত প্ৰতিশোধ লোৱাৰ আৱশ্যক নাই। এই ল'ৰাকণক ভগবানে

মোক দান দিছে। ভগবানৰ প্ৰেৰিত ই মোৰ অবাঞ্ছিত সন্তান। ইয়াক মই কেতিয়াও এৰি নিদিওঁ, ইয়াক মই মানুহ কৰিম।

পাচদিনা মথুৰা মাষ্টৰে চাবোন সানি ঘাঁহি পিহি গা ধুৱাই মোক এজোৰ নতুন চোলাপেণ্ট পিন্ধাই দিছিল। সেইদিনা মোৰ আনন্দৰ সীমা নাছিল। মোমাইৰ ঘৰত থাকোঁতে এনে নতুন কাপোৰ পিন্ধা দূৰৰ কথা চুবলৈও পোৱা নাছিলো। সেই সময়ত মোৰ অন্তৰখনে কি কৰিছিল আৰু কেনেকুৱা লাগিছিল অনুভৱ কৰিব পৰা নাছিলো, কাৰণ সেই সময়ত মোৰ অনুভূতিজ্ঞান নাছিল। কেৱল সেই সময়ৰ স্মৃতিবোৰহে বিনি বিনি মনত পৰে।

মথুৰা মাষ্টৰৰ ঘৰত সুখে আনন্দে দিন কটালেও মূলৰ্ত্তে মূলৰ্ত্তে মোমাইৰ সেই ৰূপটোলৈ মনত পৰি ভয়ত অন্তৰ কঁপি উঠে। কিজানি মোমাইয়ে মোক বিচাৰি আহে। দূৰৈত মোমাইৰ নিচিনা মানুহ দেখিলেই লুকাবৰ মন যায়। এই চাবটো মোৰ বহুদিনলৈকে আছিল; কিন্তু মোমাই আৰু নাছিল। সম্ভৱ মই ক'ববাত মৰিলো বুলিয়েই ধৰি ললে আৰু মোৰ পৰা অনিষ্ট হোৱাৰ যি ভাৱ আছিল তাৰ পৰাও সকাহ পালে।

কিছুদিনৰ পিছত মথুৰা মাষ্টৰে মোক এজোৰ কিতাপফলি দি তেখেতৰ স্কুলতে নাম লগাই দিলে। প্ৰথমদিনা যেতিয়া তেখেতৰ লগত স্কুললৈ যাওঁ সেইদিনা শিক্ষক-শিক্ষয়িত্ৰী আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলোৱে মোক আগুৰি ধৰি নানা কথা সুধিছিল। কাক কেনে উত্তৰ দিছিলো আজি মনত নাই। সেইদিনাৰ পৰাই সদায় স্কুললৈ অহাযোৱা কৰিব ধৰিলো। স্কুলৰ সকলোৱে মোক বৰ মৰম কৰিছিল। মাওৰা বুলিয়েইনে, মাষ্টৰৰ ঘৰত থকা বাবে নাজানো। কিন্তু আন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ তুলনাত মই বেছি মৰম পাইছিলো।

চাওঁতে চাওঁতে দিন, মাহ, বছৰকৈ সময়বোৰ অতীতৰ বুকুত জাহ গ'ল। মইয়ো অতীতৰ দুখ-দৈন্য পাহৰি এক নতুন জীৱন আৰম্ভ কৰিলো। অতি কম দিনৰ ভিতৰতে মই মথুৰামাষ্টৰৰ আপোন হৈ

পৰিলো। মোৰ শূন্যহোৱা পিতৃহৃদয়ৰ মৰমখিনি মথুৰা মাষ্টৰে পূৰ্ণ কৰিছিল। মই তেখেতৰ মৰমত আত্মহাৰা হৈছিলো। সেয়েহে মোৰ মুখৰ পৰা হঠাতে ওলাইছিল “দেউতা” এই সম্বোধন। মোৰ মুখত এই অস্বাভাৱিক সম্বোধন শুনি মথুৰা মাষ্টৰ আচৰিত হৈছিল। তেখেতে তন্ময় হৈ মোৰ মুখলৈ চাইছিল। মইয়ো তেখেতৰ চকুলৈ চাইছিলো। কিন্তু মোৰ চকুত আছিল ব্যথাৰ আকুলতা। কোনোদিন একো সম্বোধন ধৰি নমতা, মোৰ জীৱন চকৰি ঘূৰাওঁতা মথুৰা মাষ্টৰক সেইদিনাৰ পৰা মাতিছিলো দেউতা বুলি। তেখেতে কোনো আপত্তি কৰা নাছিল। সহজভাৱেই মোৰ এই সম্বোধন গ্ৰহণ কৰিছিল। সেইদিন ধৰি সেইখনেই মোৰ ঘৰ। মই মাষ্টৰ দেউতাৰ ঘৰলৈ অহাৰ দিনৰ পৰা লক্ষ্য কৰিছিলো আমাৰ ঘৰখন ৰাজহুৱা ঘৰৰ দৰে। মানুহ অহাযোৱাৰ কোনো লেখ-জোখ নাই। সদায়েই কাম আৰু কাম। দেউতাই সবহ সময় স্কুলতে কটায়। গধূলী ঘৰ সোমায় লগত এসোপামান মানুহ লৈ। বহু বাতিলৈকে কিবা কিবি আলোচনা। মই সৰু আছিলো বাবে সেইবোৰ ভূ নেপাওঁ। যেতিয়া জনাবুজা হ'লো, তেতিয়াহে বুজিলো, মোক আশ্ৰয় দিয়া দেউতা, মোক পুত্ৰৰূপে লোৱা দেউতা সেই সমাজৰ এজন দেৱতা স্বৰূপ।

এইয়া ভৰলুপাৰ। এতিয়া নতুনতাৰে ভৰপূৰ হোৱা ভৰলুপাৰ — এটা সময়ত অজ্ঞান আন্ধাৰত ডুব গৈ আছিল। উজ্জল পোহৰে আন্ধাৰ দূৰ কৰাৰ দৰে মথুৰা মাষ্টৰৰ অপৰিসীম যত্নত ভৰলুপাৰৰ আন্ধাৰ দূৰ হৈছিল। সকলোৱে কয় এটা জাতি বা এখন দেশ ধ্বংস হবলৈ উপক্ৰম হলে তাক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ এজন মহাপুৰুষৰ জন্ম হয়। সেইদৰে ভৰলুপাৰ উদ্ধাৰ কৰিবলৈ মথুৰা মাষ্টৰৰ জন্ম হৈছিল। শিক্ষা আৰু নৈতিকতাৰ পোহৰ নোপোৱা এইখন সমাজে মথুৰা মাষ্টৰৰ আশাসুধীয়া আশ্ৰাণ চেষ্টাত পোহৰলৈ বাট বুলিলে।

খাবলৈ পাত নাপাই পনপনাই ফুৰা পলুৰ দৰে ভৰলুপাৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়েও এটা সময়ত বাটে পথে পনপনাই ফুৰিয়েই কাল যাপন

কৰিছিল। সেই কুস্বভাৱ গুচাই শিক্ষা বস্তিৰে সংস্কাৰমুখী কৰিলে মথুৰা মাষ্টৰে। তেখেতৰ ব্যক্তিত্ব, তেখেতৰ প্ৰভাৱ ভবলুপাৰহে নালাগে গোটেই অসমতে জনাজাত হৈছিল।

মাষ্টৰ দেউতাৰ ব্যক্তিত্ব যিমানেই নাথাকক কিন্তু মাষ্টৰ দেউতাৰ এটা কথাহে বহুদিনলৈ বুজা নাছিলো, মাষ্টৰ দেউতা কিয় অকলশৰে থাকিব লগা হ'ল। আন দহজনৰ দৰে তেখেতে কিয় বিয়া নাপাতিলে। ইমান সুন্দৰ মানুহজন, ওখ পাখই বেছ নিপোতল চেহেৰা। মই দেখা এই বয়সতো শৰীৰৰ কমণীয়তাই ভাল ভাল যুৱতীক মোহিব পৰা। এনেহেন মানুহজনে কিয় বিয়া নাপাতিলে, নাই তেখেতলৈ কোনেও ছোৱালী নিদিলে? ছোৱালী নিদিয়াবোতো কিবা কাৰণ থাকিব লাগিব। তেখেত কণা নহয়, খোৰা নহয়। তেখেত গুণী জ্ঞানী। ভবলুপাৰৰ ল'ৰাৰ পৰা বুঢ়ালৈকে সকলোৰে অতি আপোন, বুকুৰ বান্ধৱ। তেন্তে ?? ? মাষ্টৰ দেউতাৰ এই কথাবোৰে মোৰ অন্তৰত বহুদিনলৈকে খুন্দুৱাই থাকিল। ল'ৰাৰ পৰা সকলো কথা জনাবুজা হলো, কিন্তু দেউতাৰ এই কথাহে অজ্ঞাতেই ব'ল।

এদিন প্ৰাথমিক স্কুলৰ দেওনা পাৰ হৈ হাইস্কুল পালোগৈ। মোক যিদিনা হাইস্কুলত নাম লগাবলৈ মাষ্টৰ দেউতাই লৈ গৈছিল, সেইদিনা মই লক্ষ্য কৰিছিলো মাষ্টৰ দেউতা স্কুলৰ গেটৰ মুখ পোৱাৰ লগে লগে কেইবাজনো শিক্ষকে আগবঢ়াই নিবলৈ আহিছিল। স্কুলৰ অফিচ কম সোমোৱা মাত্ৰে সকলো শিক্ষক শিক্ষয়িত্ৰী থিয় হৈ তেখেতৰ প্ৰতি অভিবাদন জনাইছিল। তেতিয়া দেখিছিলো সেই ডাঙৰ ডাঙৰ শিক্ষকসকল মাষ্টৰ দেউতাৰ ওচৰত সৰু স্কুলৰ সৰু সৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দৰে নম্ৰতাৰে আছিল। সেইদিনা মাষ্টৰ দেউতাৰ প্ৰতি সেই স্কুলৰ শিক্ষক সকলৰ ভক্তি দেখি আচৰিত হৈছিলো। মাষ্টৰ দেউতাই সেই সকলৰ লগত বহু কথাই আলোচনা কৰিলে। মোৰ নাম লগোৱা শেষ হ'ল। ঘূৰি আহোঁতে কেইবা জনো শিক্ষকে মাষ্টৰ দেউতাক পুনৰ গেটত আগবঢ়াই থলেহি।

সেইদিনাৰ পৰাই নতুন এখন স্কুললৈ আহি আকৌ এক নতুন পৰিবেশত সোমাই পৰিলো। প্ৰাথমিক স্কুলৰ দৰে এই স্কুলতো সকলোৰে পৰা মৰম স্নেহ পালো। এফালে মাষ্টৰৰ ঘৰৰ ল'ৰা বুলি, আনহাতে মই আছিলো অত্যন্ত লাজুক গোলগোজ স্বভাৱৰ ল'ৰা। সেয়েহে শিক্ষক আৰু লগৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ পৰা আনতকৈ বেছি মৰম আদায় কৰিব পাৰিছিলো। মোৰ সকলো স্বভাৱ ভাল হলেও পঢ়াত কিন্তু সিমান ভাল নাছিলো। কোনোমতে এদেও দুদেও কৰি দশমমান শ্ৰেণী পালোগৈ। এই ক্ষেত্ৰত মোৰ কৃতিত্বতকৈ শিক্ষকৰ অনুগ্ৰহ খুউব বেছি। মাষ্টৰ দেউতাই মোক শিক্ষাত ভাল হবৰ কাৰণে খুউব যত্ন কৰিছিল। মাষ্টৰ দেউতাৰ ইচ্ছা আছিল যেনে তেনে প্ৰবেশিকাটো পাছ কৰাই মোৰ ভৱিষ্যৎ কিবা এটা জীৱিকাৰ পথ দি যাবলৈ। তেখেতে কল্পনা কৰিছিল তেখেতৰ অবিহনে তেখেতৰ শিক্ষকতা জীৱনটো মইয়ে মূৰ পাতি লবলৈ। কিন্তু মই দুৰ্কপলীয়াই তেখেতৰ সেই আশা পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰিলো। বহুবাৰ চেষ্টা কৰিও প্ৰবেশিকা পাছ কৰিব নোৱাৰিলো। এই বিফলতাত মই যিমান বেজাৰ পাইছিলো মোৰ দুগুণ বেজাৰ পাইছিল মাষ্টৰ দেউতাই। মোৰ জীৱনৰ আশা আকাঙ্ক্ষা মাজ বাটতে ভাঙি পৰিল।

এদিন কি কৰিম, কেনেকৈ মোৰ জীৱনটো কটাম তাকে ভাবি মনমাৰি বহি আছিলো। এইবোৰ চিন্তাৰ মাজতে মোৰ মনৰ মাজত ভূমুকি মাৰিলে মাষ্টৰ দেউতাৰ কথা আৰু সেই সময়তে মোৰ আগেদি সাজি কাছি স্কুললৈ ওলাই আহিছিল মাষ্টৰ দেউতা। মনৰ ভাৱবোৰ কাটি কৰি থৈ দেউতাৰ গাত পৰি থকা কুটা এডাল গুচুৱাৰ ছলেৰে এবাৰ দেউতাৰ সৰ্বদেহ লক্ষ্য কৰিছিলো। মাষ্টৰ দেউতাৰ চুলিবোৰ প্ৰায় পকিল। পৰিস্ফুট বগা মুখখনত বয়সৰ আঁচোৰ পৰিছে। এই বয়সৰ লগত খাপখোৱাকৈ পোছাক-পৰিচ্ছদ কৰিছে। দীঘল কুকুটা, ডিঙিত এখন চেলেং কাপোৰ, মোজাবিহীন পাম্পচু জোৰ পিন্ধি বেটৰ লাখুটি ডাল লৈ যেতিয়া টুক টুকৈ খোজ কেইটা দি স্কুললৈ যায়

সেই মুহূর্তত দেউতাক কেনে দেখি আৰু মনলৈ কি পবিত্ৰতা ভাৱ আহে তাক কল্পনা কৰিব নোৱাৰি। এই ৰূপ দেখাৰ পাছতে দেউতাৰ অতীতৰ কথাবোৰ মোৰ মনলৈ আহিছিল। মাষ্টৰ দেউতাৰ জীৱনটো তেখেতৰ নিজৰ কাৰণে নাছিল, লোকৰ কাৰণেহে। তেখেতে গোটেই জীৱন লোকৰ কাৰণে ত্যাগ কৰোঁতেই শেষ কৰিলে। এৰ', তেখেতৰ জীৱন ভোগৰ কাৰণে নহয়, ত্যাগৰ কাৰণেহে।

তেখেতে বিয়া নাপাতিলে। তাৰো বহুত কথা। এদিন মাষ্টৰ দেউতাই কিয় বিয়া নাপাতিলে এই বিষয়ে এজনৰ আগত তেখেতে নিজে কোৱা শুনিছিলো। যি কথাৰ কাৰণে মই বহুদিন ব্যগ্ৰতাৰে বাট চাই আছিলো, সেই কথা মই দেউতাৰ মুখৰ পৰাই শুনি আচৰিত হৈছিলো। দেউতাৰ কথাৰ লগে লগে কান্দিছিলোঁ, হাঁহিছিলোঁ। সকলো বসেৰে পৰিপূৰ্ণ মাষ্টৰ দেউতাৰ জীৱন কাহিনী।

মাষ্টৰ দেউতা আচলতে ভৰলুপাৰৰ মানুহ নাছিল। গুৱাহাটীৰ নিচিনা এখন মহানগৰত জন্মগ্ৰহণ কৰি নগৰীয়া পৰিবেশত শিক্ষা লাভ কৰিছিল গুৱাহাটী আৰ্য্য বিদ্যালয়ত। তাৰ পৰাই প্ৰবেশিকা পাছ কৰিছিল। তাৰ পাছতে ঘৰ ত্যাগ কৰি অনাৰত ভাৱে সোমাই পৰিছিল এই ভৰলুপাৰত।

প্ৰথমতে অচিন অনাগত এই যুৱকজনক আকোৱালি লৈছিল ভৰলুপাৰৰ সমগ্ৰ জনতাই। আহিয়েই গাওঁখনৰ উন্নতিৰ কাৰণে তেখেতে যি আদৰ্শ ডাঙি ধৰিলে তাতেই ভৰলুপাৰৰ সকলো ডেকা বুঢ়া মুগ্ধ হ'ল। মথুৰা মাষ্টৰ আহিয়েই এই ভৰলুপাৰৰ প্ৰাথমিক বিদ্যালয় স্থাপন কৰিলে আৰু নিজেই শিক্ষকতা জীৱনক আৰম্ভ কৰিলে। নানা অনুষ্ঠান গঢ়িলে, যাৰ ফলত এই ভৰলুপাৰ সকলোৰে আগত গাওঁ বুলি পৰিচয় দিব পৰা হ'ল। মথুৰা মাষ্টৰৰ অপৰিসীম যত্নতে, শিক্ষাৰ গোকুল নোপোৱা ভৰলুপাৰত শ শ শিক্ষিত লোকৰ জন্ম হ'ল। সেই বিদ্যালয়ৰ কাৰণেই তেখেতে জীৱনৰ সকলো ভোগ বাসনা ত্যাগ কৰিলে। এই বিদ্যালয় আৰু মথুৰা মাষ্টৰক লৈ যি কাহিনী গঢ়ি

উঠিছিল, সি কবিৰ কল্পনাকো চেৰ পেলাব পৰা। তেখেতৰ জীৱনত ঘটি যোৱা সকলো কথাই ভৱিষ্যৎ মানৱ সমাজৰ কাৰণে এক আদৰ্শৰূপ আছিল। তেখেতে প্ৰাথমিক বিদ্যালয়খন গঢ়াৰ কিছু বছৰৰ পাছতে সেই বিদ্যালয়লৈ সৰ্বোজ নামেৰে এজনী ছোৱালী আহিছিল শিক্ষয়িত্ৰী ৰূপে। এই সৰ্বোজে আৰম্ভণিৰ পৰাই মাষ্টৰ দেউতাক যথেষ্ট সহায় কৰিছিল। মাষ্টৰ দেউতাই আদিৰ পৰাই সৰ্বোজক লক্ষ্য কৰিছিল। তেখেতৰ চকুত ধৰা পৰিছিল সৰ্বোজৰ আত্ম অনুভূতিৰ কথা। সৰ্বোজৰ অন্তৰ আৰু কৰ্ম-পৰিকল্পনা মাষ্টৰ দেউতাৰ লগত কোনো পাৰ্থক্য নাছিল।

সৰ্বোজ আছিল এজন ধনী, সম্ভ্ৰান্ত লোকৰ জিয়ৰী। বেচ, ধুনীয়া, অতি আবশ্বৰশূন্য ছোৱালী। সাধাৰণ কেইটামান টকাৰ কাৰণে এই ভৰলুপাৰত শিক্ষয়িত্ৰী নকৰা হলেও সৰ্বোজে ঘৰৰ টকাৰে নিজক আতক-ধুনীয়াকৈ সজাই লাহবিলাহত থাকিব পাৰিলেহেঁতেন। তাকে তেওঁ নকৰিলে। সৰুৰে পৰাই সমাজ সেৱা, সমাজৰ উন্নতি সাধি নিজক প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ হাবিয়াস আছিল। সেই উদ্দেশ্যকে হিয়াত বান্ধি সৰ্বোজ সোমাই পৰিছিল ভৰলুপাৰৰ প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত। সেইদিনাৰ পৰাই দেহ মন সকলো অৰ্পণ কৰি বিদ্যালয়ত খাটিছিল। এদিন মাষ্টৰ দেউতাই সৰ্বোজক ওচৰলৈ মাতি শিক্ষক জীৱনটো কেনে দায়িত্বপূৰ্ণ, ইয়াৰ বাবে কিমান সাধনা কৰিব লাগিব এই সকলো বুজাই কৈছিল “আমি শ শ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পিতৃ-মাতৃস্বৰূপ হব লাগিব। শিশু একো একোটি ফুল কলি, সেই ফুল কলিটো বিকশিত কৰি তাৰ সৌৰভ বিস্তাৰ কৰাৰ দায়িত্ব আমাৰ।” এই কথাবোৰ কওঁতে সৰ্বোজে সৰু শিশুটিয়ে আইতাকৰ ওচৰত একান্তমনে সাধু শূনাৰি শুনিছিল আৰু কথাৰ এটি আখৰো লৰচৰ নকৰাকৈ আখৰে আখৰে পালন কৰিছিল। সেইদিনা ধৰি সৰ্বোজ আৰু মাষ্টৰ দেউতাৰ মাজত প্ৰতিযোগিতা চলিছিল, কোনে কিমান ত্যাগৰ মাজেদি এই গাঁৱৰ উন্নতি সাধিব পাৰে? কিন্তু মাষ্টৰ দেউতাই পৰাস্ত মানিব লগা হৈছিল সৰ্বোজৰ

ওচৰত। সৰোজৰ ভাগ, বুদ্ধি আৰু কৰ্ম প্ৰেৰণাত মাষ্টৰ দেউতা মুগ্ধ হৈছিল।

সৰোজৰ সবল সহজ কৰ্মপটুতাই মাষ্টৰ দেউতাক ভাবান্তৰ কৰি তুলিছিল। সেইদিনা ভাবিছিল সৰোজৰ কথা। তেখেতৰ অন্তৰৰো অন্তঃকোণত স্পন্দন তুলিছিল সৰোজৰ প্ৰতি নুবুজা আকৰ্ষণে। তেখেতে অনুভৱ কৰিছিল তেখেত যেন অকলশৰীয়া। তেখেতে সেই নিসঙ্গতাৰ অভাৱ পূৰ্ণ কৰিব বিচাৰিছে সৰোজৰ দৰে এক সদগুণ সম্পন্ন নাবীৰ জৰিয়তে।

সৰোজেও অনুভৱ কৰিছিল। মথুৰা মাষ্টৰক দেখা দিনাৰ পৰা যেন তেওঁৰো অন্তৰত মথুৰা মাষ্টৰৰ প্ৰতি অজান এক সন্মোহন জাগিছিল। মানুহজনৰ প্ৰতি কথাই তাইৰ দেহত বেখাপাত কৰিছিল। তাইৰ শৰীৰৰ প্ৰতি ধমনীতে মথুৰা মাষ্টৰৰ কথাবোৰে অনুকম্পা জগাইছিল। বীণাৰ মধুৰ বাহুৰে হৃদয়ত কম্পন তোলাৰ দৰে সৰোজৰো সৰ্ববদেহ মথুৰা মাষ্টৰৰ গুণবাজিয়ে মুগ্ধ কৰিছিল। তেওঁৰ দেহত কি জাগিছিল, কি পুলক অনুভূতি হৈছিল তাক অনুভৱ কৰিব পৰা নাছিল। তাইৰ সকলো সম্ভাৱ যেন মথুৰা মাষ্টৰে কাঢ়ি নিলে।

হুয়োৰে অন্তৰত পবিত্ৰ ভাল পোৱা খুপ খাই আছিল। কিন্তু কোনেও কাকো প্ৰকাশ কৰিব পৰা নাই। পাব বন্ধ পানীৰ দৰে কেৱল অন্তৰতে ঘূৰিছিল। কেৱল মাত্ৰ প্ৰকাশ কৰিছিল বিবাহহীন কৰ্মব্যস্ততা আৰু শুদ্ধ মানৱ কল্যাণৰ মাজেদি। হুয়োৰে লক্ষ্য কেৱল বিদ্যালয়খন। ইজনে সিজনে ভাল পোৱাৰ প্ৰতিদান দিছিল বিদ্যালয়খনৰ সেৱাৰ মাজেদি। বিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক মথুৰা মাষ্টৰে চাইছিল পিতৃ স্বৰূপে আৰু সৰোজে চাইছিল মাতৃ স্বৰূপে। ইয়াৰ বিনিময়ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ তেওঁলোকৰ প্ৰতি বাঢ়িছিল অগাধ ভক্তি। এওঁলোক হুয়োৰে যত্নৰ ফলতে ভবলুপাৰে দেখিছিল নতুন পোহৰ। ইয়াৰ ফলত প্ৰতিজন ভবলুৱাসীয়ে মথুৰা মাষ্টৰ আৰু সৰোজক চাইছিল শ্ৰদ্ধা আৰু স্নেহৰ দৃষ্টিৰে।

মথুৰা মাষ্টৰে অন্তৰতে সৰোজৰ ভৱিষ্যৎ সম্পৰ্কে যোগ বিয়োগ অঙ্ক কৰিলে। সৰোজ এতিয়া ভৱ যৌৱনা; আৰু দুদিন পাচত সৰোজ এই সমাজৰ পৰা অন্য এখন সমাজলৈ গুচি যাব। কিছুদিনৰ পিছত হয়তো সৰোজ এজন সুন্দৰ যুৱকৰ সহধৰ্মিণী হ'ব। তেতিয়া এই ভবলুপাৰে এগৰাকী সমাজকৰ্মী আৰু নিষ্ঠাবান সেৱিকা হেৰুৱাব। এই কথাবোৰ ভবাৰ লগে লগে তেখেতৰ অন্তৰৰ অজান অংশত আঘাত কৰা যেন অনুভৱ কৰিলে। সৰোজৰ অভাৱে মথুৰা মাষ্টৰৰ দেহৰ এক অঙ্গক্ষয়ৰ সমান শূন্যতা অনুভৱ কৰিছিল। পিচ মুহূৰ্ত্ততে সৰোজক লৈ তেখেতে কল্পনা অঙ্কণ কৰি পেলাইছিল আৰু তাক বাস্তৱত ৰূপ দিয়াৰ সপোন দেখিছিল।

এদিন তেখেতে মনতে সিদ্ধান্ত কৰিলে যে সৰোজক তেখেতে বিয়া কৰাব। তেখেতৰ এই সিদ্ধান্তৰ কথা সৰোজক আৰু সৰোজৰ দেউতাকক জনাইছিল। মথুৰা মাষ্টৰৰ এই আনন্দময় আহ্বান তেওঁৰেই সৌভাগ্য বুলি ধৰি লৈ সৰোজে নিজকে ধন্য মানিলে আৰু সমাগত দিনটোৰ বাবে বাট চাই ব'ল।

এই শুভবাৰ্ত্তা ভবলুপাৰত বিয়পি পৰিল। সকলোৰে আনন্দত পাৰ নাই। সকলোৰে প্ৰিয়, অন্তৰে ভালপোৱা মথুৰা মাষ্টৰ আৰু সৰোজৰ বিয়া—ইয়াতকৈ আৰু সুখৰ কথা কি হ'ব পাৰে?

কিন্তু...। মানুহে পাতে ঈশ্বৰে ভাঙে! মানুহে ভবা কথা বহুতো কাৰ্য্যত পৰিণত হৈ নুঠে। সকলোৱে কয় জনম, মৰণ, বিবাহ এই কেইটা কথা কোনেও ক'ব নোৱাৰে। বিয়ালৈ মাত্ৰ এটা মাহ বাকী। এমাহ পিচতে ভবলুপাৰ উৎসৱমুখৰ হৈ পৰিব। সকলোৰে মুখে মুখে বিয়াৰ কথা, যেন প্ৰত্যেকে ককায়েকৰ হে বিয়া পাতিছে। সকলোৰে আঙুলিমূৰত দিনবাৰ গণনা। ইয়াৰ মাজতে সৰোজ দুদিন স্কুললৈ অহা নাই। মথুৰা মাষ্টৰে কোনো গুৰুত্ব দিয়া নাছিল। কেৱল তেখেতে সৰোজবিহীন সময়কণ কিবা অকলশৰীয়া যেন অনুভৱ কৰিছিল। কিন্তু এদিন সৰোজৰ কাৰণে তেখেত চিন্তিত হ'ব লগা

হ'ল। এদিন দুদিনকৈ সৰোজ আঠদিন স্কুললৈ অহা নাই। মথুৰা মাষ্টৰৰ অন্তৰ-আত্মাই কিবা বিপদৰ সন্মুখত পালে। তেখেতৰ মনে সহ্য নকৰিলে। মথুৰা মাষ্টৰে সন্ধ্যা নিজেই সৰোজৰ খবৰ লবলৈ গ'ল। তেখেত সৰোজৰ ঘৰৰ সন্মুখ পাওঁতেই অনুমান কৰিছিল সৰোজহঁতৰ ঘৰখন যেন নীৰৱ। তেখেতৰ অন্তৰখন সন্দেহৰ অজান আশঙ্কাত কঁপি উঠিছিল। তেখেতে লাহে লাহে ভিতৰত প্ৰবেশ কৰিছিল, তেখেতৰ কাণ আৰু চকু দুয়োটা অনুসন্ধিৎসু। সৰোজৰ প্ৰতীক্ষা, ঘৰখনৰ কাঁহ পৰি জীণ যোৱা নীৰৱতাৰ মাজত তেখেতৰ কাণত পৰিছিল কণ্ঠ এক নাৰীৰ কণ্ঠস্বৰ। তেখেতে কোনো ওলাই অহালৈ বাট নাচাই নিজেই ভিতৰ সোমাই গ'ল। তেখেত গৈয়েই সৰোজক যি অৱস্থাত দেখিলে তেখেতৰ সৰ্ব্বশৰীৰ আতঙ্কিত হৈ পৰিল।

সচাকৈয়ে সৰোজৰ অসুখ। এই কেইদিনতেই সৰোজৰ সেই কাস্তিময় সৌন্দৰ্য্য একেবাৰে নাইকীয়া হৈছে। মাক ওচৰতে বহি মূৰত হাত বুলাই আছে। মাষ্টৰক দেখি গভীৰ হুমুনিয়াহ কাঢ়ি সৰোজৰ বিচনাৰ কাষতে বহিবলৈ দিলে। মাকৰ মুখত মাষ্টৰৰ নাম শুনা মাত্ৰকে সৰোজে চকু দুটা মেলি মাষ্টৰৰ চকুলৈ এবাৰ সতৃষ্ণ নয়নে চাই মুখ ঘূৰাইছিল। মাষ্টৰে বুজিছিল, সৰোজে অভিমান কৰিছে। তেখেত নিজেই সৰোজৰ ওচৰত অপবাদী যেন লাগিছিল। সঁচাকৈয়ে তেখেতে ইমানদিনে সৰোজৰ খবৰ নলৈ ভুল কৰিছিল। মাকে মাষ্টৰক বহিবলৈ দি নিজে ভিতৰলৈ গৈছিল। মাষ্টৰ সৰোজৰ নিচেই কাষলৈ গৈ কপালত হাত দি সুধিছিল “কেনে পাইছা?” সৰোজে একো নামাতিলে। তেখেতে পুনৰ স্নেহ বিগলিত কণ্ঠেৰে কৈছিল, “তুমি, মই খবৰ নকৰাত বেয়া পাইছা? তোমাৰ অসুখৰ খবৰ একেবাৰে পোৱা নাই। খবৰ পালে জানো মই নহাকৈ থাকো?” সৰোজে মুখখন ঘূৰাই মাষ্টৰৰ ফালে চালে। তেতিয়া সৰোজৰ দুই ধাৰে চকুপানী বৈ আহিছিল। বৈ অহা চকুলো দুধাবী মটি দি মাষ্টৰে অতি বিনয়েৰে কৈছিল “বেজাৰ নকৰিবা, সোনকালে ঈশ্বৰে ভাল

কৰিবা।” সেইদিনা মথুৰা মাষ্টৰে সৰোজহঁতৰ ঘৰৰ পৰা অহা নাছিল। গোটেই বাতি উজাগৰে থাকি সৰোজক শুশ্ৰূষা কৰিছিল। পিচদিনা সৰোজৰ পৰা বিদায় লৈ ঘূৰি আহিছিল।

এদিন দুদিনকৈ পোন্ধৰ দিন অতিবাহিত হ'ল, কিন্তু সৰোজৰ অসুখ ভাললৈ নাছিল। সকলোৱে সৰোজক বচাবলৈ আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰিলে, কিন্তু কাল টাইফয়েদৰ পৰা সৰোজক বচাব পৰা সাধ্য কাৰো নহ'ল। মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্ত্তত মথুৰা মাষ্টৰক ওচৰলৈ মাতি অতি দুৰ্বল কণ্ঠে সৰোজে অন্তৰৰ সকলো দুখ বেদনা উজাৰি কৈছিল “এই জন্মত আমাৰ মিলন নহ'ল। সি জন্মত আমাৰ নিশ্চয় মিলন হ'ব। মোৰ মাত্ৰ শেষ অনুৰোধ আপোনাৰ কৰ্ম্মৰ মাজতে যেন মোৰ স্মৃতি সজীৱ হৈ থাকে।” কথা কওঁতে সৰোজৰ মাত খোকা-খোকি হৈছিল। সৰোজৰ কথাত মথুৰা মাষ্টৰৰ অন্তৰ ভাগি পৰিছিল; শোকত তেখেতৰ অন্তৰ সেমেকি গৈছিল। তেখেত শোক বেজাৰত জৰ্জৰিত হৈ “সৰোজ” “সৰোজ” বুলি সৰোজক সাবটি ধৰিছিল।

সৰোজে ক্ৰমে মাত হেৰাই সংজ্ঞাহীন হ'ল আৰু শেষ নিশ্বাস এৰিলে। মথুৰা মাষ্টৰে নিৰ্নিমেষ ভাবে সৰোজলৈ চাই থাকোঁতেই থাকিল। তেখেতৰ হাতৰ মুঠিৰ পৰা নিষ্ঠুৰ নিয়তীয়ে সৰোজক কাঢ়ি নিলে। মুহূৰ্ত্ততে কৰুণ ক্ৰন্দনৰ ধ্বনি উঠিল। সৰোজৰ মাক বাপেকে হিয়া ধাকুৰী কান্দিবলৈ ধৰিলে। বুঢ়া বুঢ়ীৰ একেজনী জী, তাকো যমে কাঢ়ি নিলে। কাৰো অন্তৰে বহন কৰিব নোৱাৰা এই কৰুণ সম্বাদ সমগ্ৰ ভৰলুপাৰত বিয়পি পৰিল। কোনোও নকন্দাকৈ থাকিব নোৱাৰিলে। ভৰলুপাৰৰ ওপৰেদি এজাক বিবাদৰ ধুমুহা ব'লে। ল'ৰা-ছোৱালী, অগণন জনতাৰে গোটেই ঘৰ নধৰা হ'ল। সকলোৰে মুখত শোকৰ ছাঁ। আগচোতালৰ সমভূমিত পৰি আছিল শুকুলা কাপোৰে আবৃত সৰোজৰ নশ্বৰদেহ, কাষত বাতুলীপ্ৰায় মাক। মৰমৰ জীয়েকৰ মুখলৈ চাই ফেকুৰী ফেকুৰী কাৰো কাকুতি কৰি নিজক এবাৰ মাতিবলৈ অনুৰোধ কৰিছে। ভিতৰত অজ্ঞান অৱস্থাত

পৰি আছিল সৰোজৰ দেউতাক। চাই থাকোতেই সেই মৰমলগা দেহাটো এটুকুৰা কাঠ বন্ধাদি বান্ধি দাহ কৰিবৰ কাৰণে লৈ গ'ল। সেই সময়ত মাক দেউতাকৰ অৱস্থা চাব পৰা শক্তি কাৰো নাছিল। সৰোজৰ সেই সৌন্দৰ্য্যপূৰ্ণ নাৰীদেহা কঠুৱা অগ্নিয়ে ধোৱা আৰু ছাই কৰি পেলালে।

এদিন সৰোজ আহি এই ভবলুপাৰৰ সকলো জনতাকে হিয়াভৰা মৰমস্নেহ বিলাইছিল। আজি সকলোকে পাহৰিব নোৱাৰা বেজাৰ দি গুছি গ'ল। বহুদিনলৈকে ভবলুপাৰত দুখ-বেজাৰৰ হা-হুমুনিয়াহৰ সৃষ্টি হ'ল। বিদ্যালয়খনলৈ কাৰো যাবৰ ইচ্ছা নোহোৱা হ'ল। শিক্ষক ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলোৰে বহুদিনলৈ উৰুঙা উৰুঙা লাগি থাকিল। ইফালে মথুৰা মাষ্টৰৰ অন্তৰ একেবাৰে ভাঙি পৰিল। সৰোজবিহীন বিদ্যালয়খন তেখেতৰ মনত মৰিশালী যেন লগা হ'ল। সৰোজৰ অবিহনে তেখেতৰ জীৱনৰ কল্পনাবোৰ কলিতে মৰহি যোৱা যেন লাগিল।

সৰোজৰ মৃত্যুৰ পাছত মথুৰা মাষ্টৰ কেইবাদিনো স্কুললৈ যোৱা নাছিল। সেইদিনাৰ পৰা তেখেতৰ মনৰ স্থিৰতা নোহোৱা হ'ল। তেখেতে কেতিয়াও নভবা কথা এটা ভাবি, কেতিয়াও অন্তৰত ঠাই নিদিয়া কথা এটাত অনাছত ভাবে সোমাই পৰাত শেষত দুৰ্ব্বহ বেদনাই নিজক একেবাৰে শেষ কৰি পেলালে। বহু চেষ্টা কৰিও তেখেতৰ মনৰ মাজৰ পৰা সৰোজক বাদ দিব নোৱাৰে, প্ৰতি মুহূৰ্ত্তে সৰোজৰ স্মৃতিয়ে তেখেতক বাতিব্যস্ত কৰি তোলে। মন পথিব দৰে উৰা মাৰি সৰোজৰ স্মৃতিত সান খাই পৰে, নিৰিবিলি দৃষ্টিৰ মাজত মনৰ আস্থৰতা আৰু সকলোৰে শেষত নামি আহে দুখাৰী চকুলো।

মথুৰা মাষ্টৰৰ মন এনেভাৱে নিস্পৃহ হৈ উঠিল যে তেখেতে এই ভবলুপাৰ এৰি এক নিজান ঠাইত সোমাই পৰিব, যি ঠাইত ভবলুপাৰ আৰু সৰোজ উভয়েক মনৰ মাজৰ পৰা বান্ধ দিব পাৰিব। নিজকে এক সিদ্ধান্তত উপনীত কৰিছিল। তেখেতে এই ভবলুপাৰৰ

কোনো জনপ্ৰাণীয়ে নজনাকৈ সকলোৰে অজ্ঞাতে এই ভবলুপাৰ এৰি যাব আৰু তেখেতৰ মন ইমানেই উদ্ভিন্ন হৈ পৰিল যে ভবলুপাৰত ক্ষণেক সময়েই এক যুগৰ দৰে লাগিল। মথুৰা মাষ্টৰে শেষ সিদ্ধান্ত লৈ পেলোৱা অৱস্থাতেই তেখেতৰ ওচৰলৈ আহিছিল সৰোজৰ দেউতাক। দুয়োজনৰ সাক্ষাতত প্ৰত্যেকজনৰে অন্তৰত সৰোজৰ স্মৃতি শিখাই অন্তৰ্দাহন কৰিছিল। দুয়ো শোকাভিভূত, কাৰো কথাকোৱাৰ শক্তি নাছিল। কিছু সময় দুয়ো নীৰৱে থকাৰ পাছত সৰোজৰ দেউতাক কিছু প্ৰকৃতিস্থ হৈ মথুৰা মাষ্টৰক কৈছিল, “মাষ্টৰ! দুখ বেজাৰ নকৰিবা। দুখ বেজাৰ সকলোৰে সমানে পাইছো। সকলোৰে অন্তৰত আঘাট দিবৰ কাৰণেই তাই মোৰ ঘৰত জন্ম লৈছিল। অলপ দিনৰ ভিতৰতে তাই সকলোকে মৰমেৰে মোহি এইদৰে এৰি যাব বুলি কোনেনো ভাবিছিল? ভগবানে আমাৰ কপালত ইয়াকেই লিখিছিল আৰু শেষত সেয়ে প্ৰতিকলিত হ'ল। এতিয়া মই আহিছো তোমাৰ ওচৰত এটা কথাৰ পৰামৰ্শ বিচাৰি। তুমি শিক্ষিত মানুহ, তোমাৰ কৰণতে এই ভবলুপাৰে জ্ঞানৰ পোহৰ পালে। এতিয়া তুমি আমাৰ এই বুঢ়া-বুঢ়ীহালক জীয়াই থকাৰ উপায় দিব লাগে।” সৰোজৰ দেউতাকে কি কব বিচাৰিছে মথুৰা মাষ্টৰে বুজা নাছিল। শোকাবুল অন্তৰেৰে তেখেতে কৈছিল—“আজি মই নিজেই উপায়হীন, আপোনাক কি উপায় দিম? মই নিজেই অবুজ শিশুৰ দৰে হৈ পৰিছো, তেনেস্থলত মই আপোনাক কি বুজাম?”

সৰোজৰ দেউতাকে দীঘল হুমুনিয়াহ কাটি কৈছিল “তুমি পাৰিবা মাষ্টৰ, তুমি পাৰিবা। সৰোজ মৰিছে কিন্তু তুমি জীয়াই আছা। তোমাৰ লগতে মই সৰোজকো জীয়াই ৰাখিব খোজো। সৰোজ জীয়াই থাকিব তোমাৰ দ্বাৰা।”

মথুৰা মাষ্টৰে আচৰিত হৈ সুধিছিল, ‘কেনেকৈ?’

শুনা মাষ্টৰ! সৰোজ মোক আৰু এটা আঘাট দি গ'ল। তাই এই বিদ্যালয়ত কাম কৰা দিনৰ পৰা শেষ অৱস্থালৈকে তাইৰ বেতনৰ

সমুদায় পইছা মোৰ হাততে দি গৈছিল। তাই নিজহাতে দুখীয়া নিছলা ল'ৰা-ছোৱালীক দিয়া পইচা কেইটাৰ বাদে বাকী মোৰ হাতত দি কৈছিল—“তোমাৰ ইচ্ছাবে তুমি খৰছ কৰিবা। সেইদিন ধৰি, তাইৰ শেষ অৱস্থালৈকে মোৰ পৰা এটা পইচাও নিনিলে। মইয়ো তাইৰ পইচা কেইটা আচুতিয়াকৈ থৈছিলো; তাইৰে কাৰ্য্যত খৰছ কৰিম বুলি। আজিও থোৱা ঠাইতে আছে, মাষ্টৰ!” বুঢ়াই আক কথা ক'ব নোৱাৰিলে। বেজাৰে খুন্দা মাৰি ধৰিলে। কিছু সময় নিশব্দ হৈ ব'ল। বুঢ়াৰ কথাত মাষ্টৰো স্থিৰে থাকিব নোৱাৰিলে। মাষ্টৰে বহু চেষ্টা কৰিও বৈ অহা চকুলো দুধাৰী বন্ধ কৰিব নোৱাৰিলে। ছয়ো কিছুসময় আকো নীৰৱতা অৱলম্বন কৰিলে।

“মাষ্টৰ! তাইৰ সেই পইচাখিনি আমাৰ কাৰণে জুই হ'ল। সেই কাৰণে মই এটা কথা ভাবিছো, তাই যিখন বিদ্যালয়ত শিক্ষয়িত্ৰী কৰি এই পইচা উপাৰ্জন কৰি মোৰ হাতত দি গ'ল, সেই পইচা তাইৰ নামতে এই বিদ্যালয়ত দান দিব খোজো। এই বিদ্যালয়ৰ উন্নতি দেখিলে হয়তো তাইৰ আত্মাই শান্তি পাব। ইয়াৰ মাজেদিয়েই তাইয়ো জীয়াই থাকিব আৰু এই বিদ্যালয়কে চাই চাই আমিও বুঢ়াবুঢ়ীয়ে তাপিত মনক প্ৰবোধ দিব পাৰিম। এই বিদ্যালয়খনকে মোৰ মৰমৰ সৰোজ বুলি ভাবি তাইৰ মঙ্গল কামনা কৰিম।”

সৰোজৰ দেউতাকৰ কথাত মথুৰা মাষ্টৰৰ শৰীৰত বিজুলী প্ৰবাহ হোৱাৰ দৰে মনৰ দুৰ্ব্বলতাখিনি মুহূৰ্ত্ততে আতৰি গ'ল। সৰোজৰ দেউতাকৰ মহানুভৱতাই মাষ্টৰৰ আন্ধাৰ পথটো পোহৰ কৰি দিলে। তেখেতৰ মনটো হৰ্ষবিবাদেৰে বিভোল হৈ সৰোজৰ দেউতাকৰ ভৱিত সাৱটি ধৰি কৈছিল,—“আপুনি মহান, আপুনি দেৱতা, আপোনাৰ পথেৰে বাট বুলি যাম।”

মথুৰা মাষ্টৰে পূৰ্বৰ সিদ্ধান্ত বাদ দি নতুন কল্পনাৰে নিজৰ মনটো সুদৃঢ় কৰিলে। তেখেতৰ মনত পৰিল সৰোজে মৃত্যুৰ সময়ত তেখেতক কৈ যোৱা কথা। সেইদিনা তেখেতে সৰোজৰ কথা বুজা নাছিল

তেখেতৰ কৰ্ম্মৰ মাজেদি সৰোজক কেনেকৈ জীয়াই ৰাখিব। সৰোজৰ দেউতাকে সেই পথ মুকলি কৰি দিলে। মাষ্টৰৰ মনৰ পৰিবৰ্ত্তন ঘটিল আৰু আগৰ দৰে স্কুললৈ অহাযোৱা কৰিলে। তেখেতে যিমানেই বৈৰ্য্য নধৰক, যিদিনা তেখেতে সৰোজ বিহীন স্কুলখনলৈ যায় সেইদিনা তেখেতৰ অন্তৰখনে হাহাঁকাৰ কৰিছিল। অন্তৰৰ দুখবেদনাবোৰ লুকুৱাবলৈ শত চেষ্টা কৰিও বিফল হৈছিল। স্কুলত ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু শিক্ষকে পতা সৰোজৰ শোক-সভাত তেখেতে যোগদান কৰিব পৰা নাছিল।

চাওঁতে চাওঁতে এটা মাহ শেষ হ'ল। সৰোজৰ দেউতাকৰ উপদেশমতে মথুৰা মাষ্টৰে বিদ্যালয় প্ৰাঙ্গনত এখন ৰাজহুৱা সভা আহ্বান কৰিলে। সেইদিনা ভৰলুপাৰৰ ডেকা বুঢ়া সকলো একত্ৰিত হৈছিল। সেই সভাতে সৰোজৰ দেউতাকে মনৰ সকলো কথা ব্যক্ত কৰিলে। তেওঁৰ বিগলিত অন্তৰৰ সকলো দুখ, বেদনা আৰু আশা আকাজক্ষা সেই বিদ্যালয়খনৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰিছিল। তেওঁক সৰোজৰ স্মৃতিয়ে দগ্ধ কৰিছে। তেওঁ নতুন সৰোজ এজনীৰ জন্ম দিব বিচাৰিছে। সেয়ে এই বিদ্যালয়খন। তেওঁ সৰোজৰ স্মৃতি সজীৱ কৰি ৰাখিবৰ কাৰণে ভৰলু প্ৰাক্ প্ৰাথমিক বিদ্যালয়লৈ সৰোজৰ সঞ্চিত বাৰ হেজাৰ টকা দান আগবঢ়ালে।

সৰোজৰ দেউতাকৰ ঘোষণাত সকলো ৰাইজ আচৰিত হ'ল। বহুতৰ এই কথাত বিশ্বাস নহ'ল। বহুতৰ অন্তৰত এটা সন্দেহৰ ভাৱ জগাই তুলিলে সৰোজৰ দেউতাকে নিজে সুস্থ মগজুৰে কৈছে নে নাই জীয়েকৰ মৃত্যুত মগজুৰ বিকৃতি ঘটিছে? সকলোৰে অন্তৰত অস্থিৰ ভাৱৰাশিয়ে তোলপাৰ কৰি থাকিল। মথুৰা মাষ্টৰে ৰাইজৰ ভাৱৰাশিৰ কথা জানিব পাৰি নিজে থিয় হৈ ৰাইজক বুজাই ক'লে। এইবাৰ ৰাইজৰ অন্তৰৰ পৰা সেই অবিশ্বাস্ত ভাৱ আঁতৰি গ'ল। তেওঁলোকে সৰোজৰ দেউতাকৰ মহানুভৱতাত মুগ্ধ হ'ল। তেওঁলোকৰ মাজতো যে এজন ইমান মহান ত্যাগী পুৰুষ আছে কল্পনাকে কৰা নাছিল।

সকলো বাইজে তেওঁৰ প্ৰতি জয়ধ্বনি কৰিলে। সৰোজৰ দেউতাকে সকলো বাইজৰ প্ৰতি সেৱা জনালে। বাইজৰ মাজত আনন্দ উলাহৰ বোল উঠিল। এই আনন্দমুখৰ প্ৰতিধ্বনি শেষ হ'বলৈ নৌপাওঁতেই মথুৰা মাষ্টৰ থিয় হৈ বাইজৰ প্ৰতি প্ৰণিপাত জনাই ক'লে—“বাইজ সকলোৱে জানে, সৰোজ আৰু মোৰ মাজত কি প্ৰীতিৰ ভাৱ গঢ়ি উঠিছিল। দুয়োৰে অন্তৰৰ সম্প্ৰীতি গঢ়ি উঠিল এই বিদ্যালয়ক লৈ। শেষত আমি বিয়া সোমোৱাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিলো। কিন্তু ভগৱানে আমাৰ সেই কাম হ'বলৈ নিদিলে। সৰোজে আমাকে এৰি গুচি গ'ল। যাবৰ সময়ত মোক অনুৰোধ কৰি কৈ গ'ল মোৰ কৰ্ম্মৰ মাজেদি তেওঁক জীয়াই ৰাখিবলৈ। সেই উদ্দেশ্য সফল কৰিবলৈ প্ৰেৰণা দিছে তেওঁৰ দেউতাকে। যি সৰোজে অসীম ত্যাগৰ মাজেৰে এই বিদ্যালয়ত শিক্ষয়িত্ৰী কৰি এই সমাজৰ তথা এই বিদ্যালয়ৰ মুখ দুগুণ উজ্জ্বল কৰিলে—তেওঁৰ সজীৱতাৰ বাবে মইয়ো, মোৰ বিবাহৰ বাবে সঞ্চয় কৰা পাঁচ হেজাৰ টকা সৰোজৰ স্মৃতিৰ নামত দান আগবঢ়াইছো। বাইজৰ মাজত আকৌ আনন্দৰ ঢৌ উঠিল। মথুৰা মাষ্টৰৰ প্ৰতিও বাইজৰ অন্তৰ ভৰা আশীৰ্বাদ আগবঢ়ালে।

সভাৰ মাজৰে এজন বুঢ়ালোক থিয় হৈ বাইজক ক'লে—“সৰোজ আইটি থকা কালত আমাক অশেষ উপকাৰ কৰি থৈ গ'ল। তেওঁৰ উপকাৰৰ কথা আমি জীৱনত পাহৰিব নোৱাৰো। তেওঁৰ মৃত্যুৰ পাছত সৰোজ আইটিৰ স্মৃতিৰ নামত তেওঁৰ দেউতাকে যি অৰিহনা আগবঢ়ালে সেইয়া তেখেতৰ উদাৰতা আৰু ত্যাগৰ এক জ্বলন্ত উদাহৰণ। লগতে মাষ্টৰ বোপাই পাঁচ হেজাৰ টকা দান কৰি আমাৰ উঠি অহা সন্তান সকললৈ মহৎ আৰু দেৱোপম আদৰ্শ ডাঙি ধৰিলে। তেখেত সকলৰ মহানুভৱতাত আমি মুগ্ধ হৈছো। আমাৰো উন্নতি হওক, সৰোজো আমাৰ মাজত অমৰ হৈ থাকোক। আমাৰ এই বিদ্যালয়খন এনেভাবে গঢ়ি তোলা হওক যাতে এই অঞ্চলত তথা অসমতে বিখ্যাত হয়। আৰু ইয়াৰ সকলো আদৰ্শ ডাঙি ধৰিব আমাৰ

মাষ্টৰ বোপাই। এই বিষয়ত আমাৰ বিদ্যালয় পৰিচালনা সমিতিয়ে সম্পূৰ্ণ দায়িত্ব ল'ব যাতে সৰোজৰ অহা বছেৰেকীয়া আত্মশ্রদ্ধত এই বিদ্যালয়ৰ দুৱাৰ মুকলি কৰিব পৰা যায়। বুঢ়াৰ কথাত সকলোৰে হাত তালি পৰিল। অতি সৌহাৰ্দ্যপূৰ্ণ আলোচনাৰে সেইদিনাৰ সভাৰ কাৰ্য্যসূচী শেষ হ'ল।

এটা বছৰৰ মূৰত স্কুল ঘৰটি তেওঁলোক ছজনৰ দানৰ টকাৰে সম্পূৰ্ণ হৈ উঠিল। স্কুল ঘৰটোৰ সন্মুখত ফুলনিখনসহ দেখাত প্ৰাইমাৰি স্কুল বুলি কবৰ কাৰো ধাৰণাই নহয়। এখন মহাবিদ্যালয় বুলিহে অনুমান হয়। সৰোজৰ আত্মশ্রদ্ধৰ দিনাই সৰোজৰ নামত দান দিলে। সেই দিনাৰ পৰাই সেই বিদ্যালয়খনৰ নাম হ'ল “ভবলুপাৰ সৰোজস্মৃতি প্ৰাথমিক বিদ্যালয়।”

সেইদিনাও সৰোজৰ দেউতাকে সৰোজৰ স্মৃতি সোঁৱৰি চকুপানী টুকিছিল। মথুৰা মাষ্টৰৰো চকুপানী ওলাইছিল। সেই চকুপানী আছিল হৰ্ষ আৰু বিবাদৰ। সৰোজে মৰিবৰ সময়ত তেওঁক কৰি যোৱা অনুৰোধ ৰক্ষা কৰিবলৈ তেওঁৰে অন্তৰে পালে অদম্য প্ৰেৰণা। তেওঁ জীৱনত কোনো দিনেই বিবাহপাশত আৱদ্ধ নহওঁ বুলি মনতে প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে। তেওঁৰ বিদ্যালয়খনেই তেওঁৰ জীৱনৰ কাৰণে ভালপোৱা সৰোজ। সেই বিদ্যালয়ত পঢ়া প্ৰতিজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েই তেওঁৰ সতি-সন্ততি। তেওঁৰ দেহ মন সকলো এই বিদ্যালয়তে অৰ্পণ কৰিছিল।

এই সকলো কথা মাষ্টৰ দেউতাই সেই মানুহজনক কৈছিল। দেউতাই কথাবোৰ কওঁতে মই তেখেতৰ মুখলৈ লক্ষ্য কৰিছিলো—ভাওনাত অভিনয় কৰাদি হাঁহিছিল, কান্দিছিল। কেতিয়াবা মৌন হৈ বৈছিল। এইখন বিদ্যালয়ৰ পৰাই মাষ্টৰ দেউতাই হাজাৰ হাজাৰ ল'ৰাছোৱালী মানুহ কৰি গঢ়িলে। কিন্তু মই ছুৰ্তগীয়াই তেখেতৰ লগতে থাকিও মানুহ হ'ব নোৱাৰিলো। তেখেতৰ দেহে আত্ম-মানে মোৰ কাৰণে আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰিছিল। তেখেতে ভাবিছিল

তেখেতৰ অবিহনে মইয়ে তেখেতৰ ভাৰখন কান্ধ পাতি ল'ব পাৰিম। কিন্তু মই মুঢ়মতিয়ে তেখেতৰ সেই আশা পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰিলো। মোৰ ভৱিষ্যৎ যিয়েই নহওক তাত মোৰ বিশেষ আক্ষেপ নাছিল। কিন্তু মোক নৱজীৱন দান কৰা মানুহজনৰ আশাটি পূৰ্ণ কৰিবলৈও যে মই মানুহ নহ'লো, সেই দুখে মোৰ হিয়া তোলপাৰ কৰিছিল। বাৰে বাৰে পৰীক্ষাত বিফল হৈ মোৰ সকলো উত্তম জড় হৈ পৰিল। আশা-আকাঙ্ক্ষা সকলো মৰহি গ'ল। চাওঁতে চাওঁতে মোৰ বয়স বাঢ়িল। কৈশোৰৰ পৰা যৌৱন-প্ৰাপ্ত হ'লো। চাই থাকোঁতে মাষ্টৰ দেউতা বুঢ়া হ'ল, কিন্তু তেখেতৰ কৰ্মৰ কোনো পৰিৱৰ্ত্তন দেখা নাপালো। চাকৰীৰ পৰা অৱসৰ পায়ো আগবদৰে স্কুললৈ অহাযোৱা কৰিয়ে আছিল।

সমাজৰ কামো তেতিয়া যথেষ্ট বেছি হৈছিল। মই সদায় মন মাৰি থকা দেখি এদিন তেখেতে কৈছিল—“তহঁতবোৰে মোৰ দৰে বুঢ়া বয়সলৈ কি কৰিব বুজিবই পৰা নাই। চাচোন মোৰ দাড়ি চুলি পকিল, গাৰ ছাল সোতোৰা হ'ল। কিন্তু মোৰ মন এতিয়াও বুঢ়া হোৱা নাই। মোৰ মন এতিয়াও তহঁততকৈ ডেকা হৈয়ে আছে। মন পেলালে মন পৰি যায়, মনক আঁসৈ দিয়া দুৰ্ব্বল মানুহৰ লক্ষণ। আকৌ চেষ্টা কৰ, এইবাৰ নিশ্চয় পাৰিব।”

মাষ্টৰ দেউতাৰ কথাকে সাৰোগত কৰি আকৌ পৰীক্ষা দিয়াৰ চেষ্টা কৰিলো। কিন্তু সেই চেষ্টা কামত খটুৱাবলৈ নৌ-পাওঁতেই মোৰ জীৱনলৈ নামি আহিল এক চৰম আঘাত, যিটোক নেকি মই মোৰ জীৱনত কল্পনা কৰা নাছিলো। সেই দিনটো আছিল মোৰ আৰু গোটেই ভৱলুপাৰৰ কাৰণে শোকাবহ দিন। সেই দিনটো মোৰ মনত পৰিলে বুকুৰ অসহ্য পোৰণি উঠে।

সেইদিনা স্কুলত ল'ৰাপঢ়াই থকা অৱস্থাতেই মাষ্টৰ দেউতাৰ মৃত্যু হৈছিল। মানুহৰ মৃত্যুও যে এনেভাৱে আহে তাক কল্পনা কৰাটো টান। ল'ৰা পঢ়ুৱাই থকা অৱস্থাত তেখেতে বুকুৰ বিষ

অনুভৱ কৰিছিল। কোঠাৰ পৰা তেখেত ওলাই আহিছিল। তেখেত কোঠাৰ পৰা ওলাই আহোঁতেই কব নোৱাৰা হৈ পৰি গৈছিল। আৰু সেই অৱস্থাতেই মাষ্টৰ দেউতাই শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰিলে। সকলোৰে মাজত হুৱাহুৱা লাগিল। হতাহতি কৰি সেক দিলে, শেষত ডক্টৰ আহিল। বহুতৰে আশা ডাক্তৰ আহিছে, তেওঁলোকৰ প্ৰাণৰ মানুহজন ভাল হ'ব। ডাক্তৰে এবাৰ মাত্ৰ তেওঁৰ শৰীৰ স্পৰ্শ কৰি থবহৈ ব'ল, বহুপৰ মাষ্টৰ দেউতাৰ মুখখনিলৈ চাই। ডাক্তৰে থোকা থোকি মাতেৰে ক'লে ভৱলুপাৰৰ বুকুৰ বান্ধৰ গুছি গ'ল। মুহূৰ্ত্ততে কৰুণ ক্ৰন্দনৰ ধ্বনি উঠিল। অগণন প্ৰজাৰে গোটেই স্কুলঘৰ নধৰা হ'ল। মই কব নোৱাৰা হৈছিলো। মোৰ মূৰত আকাশী সৰগ ভাগি পৰিছিল। কান্দি কান্দি অচেতন হ'লো। কত জনে তেখেতৰ গুণ বৰ্ণাই হিয়া-ঢাকুৰি কান্দিছে, কোনেও কাৰো শাস্তনা দিওঁতা নাই। কোনোবা যদি শাস্তনা দিয়াৰ উদ্দেশ্যে আহিছিল, তেওঁ শোকাবহ পৰিবেশত পৰি অসহ্য হৈ কান্দি পেলাইছিল।

সেইদিনা সেই কালনিশাতে বিদ্যালয়ৰ সন্মুখতে পুৰুষ-নাৰী, আৰাল বৃদ্ধ সকলোৱে বেটি থাকোঁতেই, সকলোৰে প্ৰাণৰ আপন মানুহজনক কঠুৱা অগ্নিয়ে পুৰি শেষ কৰিলে। পুৱা সকলো ঘৰলৈ গৈছিল অন্তৰ দহা এক বেদনা লৈ। কিন্তু মই যোৱা নাছিলো। মই শ্মশানতে বহি আকাশ পাতাল ভাবি কান্দি আছিলো। মোক বহুতে তাৰ পৰা নিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, কিন্তু কোনেও নিব পৰা নাছিল। যাওঁ ক'লৈ? কোনে মোক এঘাৰি মাত দিব? আজিৰ পৰা মোৰ কাৰণে পৃথিবী মৰমশূন্য। সেই শ্মশানৰ ধূলিতে বাগৰি বাগৰি 'দেউতা দেউতা' বুলি আতাহ পাৰি চিঞ'ৰি দেউতাক মাতিলো। মোৰ কন্দাৰ শক্তি হেৰাই গ'ল। শেষত অজ্ঞান হৈ তাতে পৰি গ'লো। সেই চেষ্টাতে মোক কোনোবাই ডাঙি ঘৰলৈ লৈ গ'ল।

মাষ্টৰ দেউতাক হেৰুৱাই মই একেবাৰেই নিষ্ঠুৰ হ'লো। আই বোপাই সৰুতে মৰিল। সেই বেজাৰ কি অনুভৱ কৰিব পৰা নাছিলো।

সেই বেজাৰ কিমান অন্তৰদাহী এতিয়াহে অনুভৱ কৰিব পাৰিলো। যেতিয়াই তেখেতৰ স্মৃতি চকুৰ আগত ভাঁহে, তেতিয়াই মোৰ অন্তৰত এক অসহ্য পোৰণি উঠে আৰু ধাৰাধাৰে চকুপানী বৈ আহে। মাষ্টৰ দেউতা থাকোতে আমাৰ ঘৰলৈ মানুহ অহা-যোৱাৰ অন্ত নাছিল, মাষ্টৰ দেউতাৰ মৃত্যুৰ লগে লগে মানুহৰ সমাগম আৰু আহযাহ একেবাৰে নাইকীয়া হ'ল। অকলশৰীয়া এটা জীৱন, তাকে সংঘাটময়। যেতিয়াই সঙ্গীহীন নিৰ্জৰ্জনতাই আবৰি ধৰে, তেতিয়াই মনত পৰে অতীতৰ কথা। নানাভাৱে মোৰ মন আকাশত ভুমুকি মাৰেহি।

মাষ্টৰ দেউতা মৰাৰ এবছৰৰ পাছত গাঁৱৰ কেইবাজনেও চেষ্টা কৰি সেই গাঁৱৰ ওচৰতে থকা ই, এণ্ড, ডি, অফিচ এটাত মোক পিয়নৰ চাকৰি এটা ঠিক কৰি দিলে। চাকৰি, ইয়ে মোৰ কাৰণে এক ঐশ্বৰিক বস্তু। সকলো যোৱাৰ পাচত এটা বস্তু পাই আনন্দ পোৱাৰ দৰে মইও কিছু সকাহ পাইছিলো। চাকৰি কৰাৰ লগে লগে মোৰ মনৰ বেদনাও কিছু পাতলিল।

এদিন জীৱনৰ দুখ-দৈন্যতা সকলো পাইছিলো। টকা চুবলৈ নোপোৱা মানুহে মাহে মাহে টকাৰ আদান প্রদান কৰি নিজৰ অভাৱ পূৰ্ণ কৰিব পৰা হ'লো। সকলো পূৰ্ণ হলেও মোৰ যেন এটা বস্তুৰ অভাৱ আছিল আৰু সেই অভাৱ আছিল মোৰ অন্তৰৰ এক অজান অংশত স্পন্দন কৰা প্ৰেম অনুভূতি। অপ্রকাশিতভাৱে তন্ময় কৰি মোৰ মনটো জুকিয়াই চোৱাৰ উদ্গনি দিলে আৰু খেপিয়াই পাইছিলো মোৰ যৌৱনপ্ৰাপ্তিৰ কথা। এৰা এই যৌৱন অসহময় আৰু চঞ্চলময়। এই যৌৱন বতাহত উৰি ফুৰা কমোৱা তুলাৰ দৰে মোৰো মনটোৱে যুৱতীৰ অবুজ মৰম বিচাৰিছিল প্ৰতিক্ষণে। ডেকা মনত উৰি ফুৰা মোৰ মনতো এদিন জাঁজৰ দৰে বৈ গৈছিল স্নেহলতাৰ কাষত।

সেই মোৰ স্নেহলতাজনী! তাইৰ মুখখন মনত পৰিলে মোৰ বুকু হম্‌হমাই যায়। কি যে লাৱণী মুখ! স্নেহলতাজনীক কিয় ইমান

ভাল পাওঁ? এদিনৰ কথা। প্ৰথম দৃষ্টিতে স্নেহলতাৰ মৰমে মোক আকুল কৰিছিল। প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি থকা পুৰুষৰ ভালপোৱা কি তেতিয়াহে অনুভৱ কৰিব পাৰিছিলো। সদায় গতানুগতিক ভাৱে অফিচলৈ অহা-যোৱা কৰোঁতে প্ৰথৰ ব'দত পিয়াহত আকুল হোৱা প্ৰাণটোৱে এটুপী পানী বিচাৰি যাওঁতেই মোৰ দৃষ্টিত ধৰা পৰে স্নেহলতা। এটোপা পানীৰ বিনিময়তে স্নেহলতাৰ কাষত বান্ধ খাইছিলো প্ৰেমত। স্নেহলতাৰ দৃষ্টিত আছিল এক অবুজ আকৰ্ষণ। যি দৃষ্টিৰ মোহনীয়তাই সৰ্ব্ব আকুলতা স্নেহলতাতে অৰ্পণ কৰিবলৈ বাধ্য কৰিলে। শেষত আমাৰ মৰম আৰু ভালপোৱা এনেভাৱে গাঢ় হল যে এটা দিন আমাৰ দেখাদেখি নহলেই অন্তৰ উৰুঙা উৰুঙা লাগে। ইয়াৰ ফলত আমাৰ আনুগত্য বাঢ়িছিল। কেতিয়াবা আমাৰ ছয়োৰে মাজত বোহ লাগিছিল আৰু সেই বোহ আছিল অতি আমোদৰ আৰু পৰিতৃপ্তিৰ।

স্নেহলতা আৰু মোৰ ভালপোৱাত একোৱেই প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰিছিল। কাৰণ মোৰ যি অৱস্থা স্নেহলতাবো সেই একে অৱস্থা। বৃদ্ধা মাকৰ বাহিৰে স্নেহলতাৰ কোনোৱে নাছিল। আৰ্থিক অৱস্থাও আছিল শোচনীয়। লোকৰ ৰোৱা তোলা কৰি পোৱা ভাত মুঠি, ভাত বৈ পোৱা সামান্য পইচা কেইটা, তাৰেই দুটি প্ৰাণীৰ জীৱন অতিবাহিত কৰাৰ সম্বল। স্নেহলতাৰ একো নাথাকিলেও তাইৰ আছিল ৰূপ যৌৱন আৰু অন্তৰভাৱা নিৰ্মল ভাল পোৱা। মোৰ কাৰণে সেইয়া আছিল শত স্বপ্নময় সুখদায়ক—দুখৰ অন্তত সুখৰ, শান্তিৰ বেঙণিৰ দৰে।

এদিন মোৰ মনটো এটা সিদ্ধান্তত উপনীত হৈছিল। সেই সিদ্ধান্ত আছিল স্নেহলতাক বিয়া কৰোৱা। মোৰ সিদ্ধান্তত কোনেও বাধা দিয়া নাছিল। বৰং অতি আন্তৰিকতাৰে মোক এই কামত সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছিল মোৰ বান্ধৱ। এই সিদ্ধান্তৰ পাচত স্নেহলতাইতৰ ঘৰলৈ আহ-যাহ কৰাত কোনো দ্বিধা বোধ কৰা নাছিলো।

এদিন প্রকৃতিৰ বুকুলৈ বসন্ত নামি আহিল। গছেবনে বসন্তৰ ছৰ্কাৰ পিপাসৱা ঘৰ্হাই দিলে। নাম নজনা অনেক ফুল ফুলিল। ফাগুনীৰ মোহময় ৰূপত মোৰ মনৰ মাজলৈ আহিছিল স্নেহলতা। কিয় জানো স্নেহলতাৰ মন জুৰ কৰা মৰমে মোক সেইদিনা ব্যাকুল কৰিছিল? প্রতি মুহূৰ্ত্ততে মোৰ মনটো উৰা মাৰিছিল স্নেহলতাৰ কাষলৈ। সেইদিনা আছিল ফল্গুৱসৰ। ঘৰৰ সন্মুখ পাওঁতেই স্নেহলতাই অতি উৎফুল্লিত চিন্তে মোক আগবঢ়াই নিছিল। সেইদিনা তাইৰ কি যে কথা। সকলক মৰমসনা কোমল কোমল কথাবোৰে মোৰ মন কিবা কৰি তুলিছিল। তাই মোৰ কাৰণে অলপ ফাকুগুৰি সাঁচি থৈছিল। তাই আপোনজনৰ গাত ফাকু সানি বৰ তৃপ্তি পায়। সেইবাবে মোৰ কাৰণে ফাকু অকণমান হিয়াৰ কোণত মৰম সাঁচাদি সাঁচি থৈছিল। কি যে মধুভৰা স্নেহলতাৰ অন্তৰখন! সি আচলতে ফাকু নাছিল, বতাহত ফাগুন ফাগুন লগা পলাস বঙা মদাৰেৰে বোলোৱা মৰম। তাত মিহলি হৈ আছে তেজ বঙা, মন বঙা, হিয়া-বঙা মৰম। ৰাজপথৰ দীঘলীয়া পৰিসীমালৈ চাই চাই তাই আছিল মোৰ প্ৰতীকাত।

স্নেহলতাই মোক বহিবলৈ দি, মই নেদেখাকৈ মোৰ গালত ছয়োহাতেৰে ফাকু সানি দিছিল। স্নেহলতাৰ কোমল হাতৰ পৰশত মোৰ গোটেই শৰীৰ ৰোমাঞ্চিত হৈ উঠিছিল। ফাকু নহয় যেনিবা স্নেহলতাই মোৰ গালত মৰমৰ প্ৰলেপহে সানি দিলে। মোৰ বাধাত ছয়োৰে জোতাপুতিত স্নেহলতাৰ কোমল মাংস যুগল মোৰ শৰীৰত লাগি মোৰ অন্তৰৰ সমস্ত প্ৰেম পিপাসা বিগলিত হৈছিল। স্নেহলতাক টানি আনি মোৰ কাষতে বহুৱাই মোৰ গালৰ ফাকুখিনি আনি পুনৰ স্নেহলতাৰ গালতে সানি দিছিলো। তাইৰ পূৰ্ণ মুখখনিত ফাকুৰ বোলে ঠিক সেন্দূৰীয়া আমৰ দৰে লোভনীয় কৰিছিল। তাইলৈ মই লক্ষ্য কৰিছিলো—তাইৰ চকুজুৰিত লুকাই আছিল বুজিব নোৱাৰা আকৰ্ষণ। বেলুন যেন কোমল তাইৰ হাত ছখন। ধুনীয়া

নিমজ পাভমাছৰ দৰে মুখমণ্ডল। তাইৰ প্ৰতি অঙ্গতেই মই সৌন্দৰ্য উপভোগ কৰিছিলো। মোৰ তৃষ্ণাতুৰ প্ৰাণে ঘনে ঘনে বিচাৰিছিল স্নেহলতাৰ পৰশ। স্নেহলতাক মোৰ বুকুৰ মাজলৈ চপাই আনিছিলো। তাই মোৰ বুকুৰ মাজত নিঃশঙ্ক মনেৰে সোমাই পৰিছিল। কাৰো মুখত মাত নাছিল, কেৱল আছিল ঘন ঘন নিশ্বাস। ছয়োৰে স্পন্দনত ছয়োৰে বুকুত সংঘটিত হৈ শৰীৰৰ সমস্ত শিৰা-উপশিৰা গলিত হৈছিল। স্নেহলতাৰ গাল এখন মোৰ কান্ধত পেলাই তাইৰ মূৰে গালে হাত বুলাই অতি ক্ষীণ স্বৰে “লতা” বুলি মাতিছিলো। স্নেহলতাৰ মাত নাই। তাই যেন শক্তিহীন, অলস। কেৱল আছিল লৱণ সদৃশ কোমল বুকুৰ উষ্ণতা। আকৌ এবাৰ “লতা” বুলি মাতিলো। তাইৰ মুখৰ পৰা অস্পষ্ট ক্ষীণ এটি স্বৰ ওলাইছিল “কি”?

মোৰ দেহৰ উষ্ণতা ক্ৰমে বৃদ্ধি পাইছিল। স্নেহলতাক মোৰ বুকুৰ মাজত চপাই লৈ তাইৰ গালমুখ চুমাৰে ওপচাই দিছিলো। উন্মত্ত উত্তেজনাত স্নেহলতাক কৈছিলো—লতা তোমাক ইমান ভাল লাগে। তাৰ উত্তৰত স্নেহলতাই কৈছিল, নাজানো মোৰো কিয় ইমান ভাল লাগে তোমাক।

আমাৰ এই প্ৰণয়ৰ আবেগময় মুহূৰ্ত্তবোৰ কেনি পাৰ হ'ল কোনেও জানিবৰ সময় নহ'ল। স্নেহলতা মোৰ বুকুৰ পৰা আতৰি গ'ল।

সেইদিনাৰ মোৰ আচৰণৰ কথা ভাবি মোৰ নিজৰে লাজ অনুভৱ হৈছিল। যিটো মানুহে মানুহৰ আগত এবাৰ কথা ফুটাই কবলৈ লাজ কৰোঁ, সৰুৰে পৰা লাজকুৰীয়া আচৰণেই আছিল মোৰ ভূষণ আৰু এই আচৰণৰ বাবেই মানুহৰ পৰা পাইছিলো আদৰ, মৰম। মই সচাকৈয়ে আচৰিত হৈছিলো। স্নেহলতাৰ ওচৰত মোৰ এই লাজ অভিমান ক'ত হেৰাই গৈছিল?

প্ৰণয় জীৱনৰ মধুৰতাৰ মাজত এদিন স্নেহলতাৰ আছিল বিবাদ। এদিন স্নেহলতাৰ ৰুগ্ন মাকে স্নেহলতাক মোৰ হাতত সাঁপি দি এই সংসাৰৰ পৰা বিদায় মাগিলে। মোৰ বিয়া কিছুদিন দেৰিকৈ পতাৰ

কথা ভাবিছিলো যদিও স্নেহলতাৰ মাকৰ বিয়োগে অতি সোনকালেই আমাৰ বিয়াখন সম্পাদন কৰি দিলে। এই বিয়াত ভৰলুপাৰৰ সকলো মানুহৰ পৰাই পাইছিলো অকুণ্ঠ সহায় আৰু মৰম স্নেহ। সেই মৰমত মই অভিভূত হৈছিলো। আমি দুয়ো ঘাট মাওৰা বাবে সম্ভৱ এনে মৰম পাইছিলো। সেইদিনা মোৰ মাঠৰ দেউতালৈ খুউব মনত পৰিছিল। সেইদিনালৈ তেখেত জীয়াই থকা হলে কিমান ভাল পালেহেঁতেন। ধুম-ধামেৰে বিয়া শেষ হ'ল। স্নেহলতা হ'ল মোৰ গৃহলক্ষ্মী আৰু মই হ'লো ডঙুৰাৰ পৰা সংসাৰী। পাইছিলো নোপোৱা কিছুমান পৰিবেশ। চকুৰ আগতে বহুতো মুহূৰ্ত্ত পাৰ হৈ গ'ল। এফালে ঘৰ আনফালে চাকৰি। এই ব্যস্ততাৰ মাজে-দিয়েই মোৰ চাকৰি জীৱনৰ আঠটা বছৰ অতিবাহিত কৰিছিলো। মোৰ এই তাকৰীয়া কাৰ্য্যকালত কেইবাজনো চাহাবৰ তিতা কেইা অভিজ্ঞতা ভোগ কৰিবলৈ পাইছিলো। একেবাৰে শেষত পাইছিলো এজন ডেকা চাহাব। যিজন চাহাবে মোৰ জীৱনটো, মোৰ গঢ়ি তোলা সংসাৰখন ছাবখাৰ কৰি ধুমুহাৰ দৰে উৰাই দিলে। এই ধুমুহা আৰম্ভ হৈছিল স্নেহলতাক বিয়া কৰোৱাৰ ঠিক ছমাহৰ পাচতে। তেতিয়াও স্নেহলতাৰ গাৰ পৰা কঢ়াৰ চাব আঁতৰা নাছিল। লাজুকী লতাৰ দৰে লাজত জঁয় পৰি যোৱা স্বভাৱ মছ যোৱা নাছিল।

আমাৰ বিয়াৰ কিছুদিনৰ পাচত স্নেহলতা আৰু মই ঘূৰিবলৈ গৈছিলো। বাটত যাওঁতে প্ৰণয় জীৱনৰ চুটি চুটি কথাৰে বাটৰ দীৰ্ঘতা পাহৰি আপোনভোলা হৈ গৈ আছিলো। এনেতে আমাৰ সম্মুখেৰে জীপত ডেকা চাহাব অজিত বৰুৱা আহিছিল। আমাৰ সম্মুখত চাহাবক দেখি স্নেহলতাক কৈছিলো—সেইয়া আমাৰ চাহাব। চাহাবৰ কথা শুনিয়ো স্নেহলতাই ওৰণীখন টানি মুখখন নেদেখা কৰি ললে। মই কৃত্ৰিম খং দেখুৱাই কৈছিলো—তুমিও দেখিছো আগৰ সেই চহা বোৱাৰী হ'ব খুজিছা। আজিকালি বোৱাৰীয়ে ইমান দীঘল ওৰণী নলয়। মোৰ কথাত স্নেহলতাই পুনৰ ওৰণীখন উজাই মুখখন অলপ

দেখা কৰি ললে। অজিত বৰুৱাই আমাক দেখি আমাৰ কাষতে জীপখন ৰাখি দিলে। চাহাবক তেনে অৱস্থাত দেখি মোৰ লাজতে কি কৰোঁ, কি নকৰোঁ লাগিল। মই একো কবলৈ নোপাওঁতেই চাহাবৰ মাক লগালে—কমল নেকি? হয় চাব—বৰ লাজেৰে উত্তৰ দিলো। সেইয়া কোন বুলি স্নেহলতালৈ আঙুলিয়াই দেখুৱালে। মই লাজত বঙা পৰি কেৱল তলমূৰ কৰি ৰ'লো। মোৰ অৱস্থা দেখি চাহাবে নিজেই ক'লে—তোমাৰ পৰিবাৰ নেকি?

মই হাত মোহাৰি মোহাৰি সককৈ ক'লো—হয় চাব। স্নেহলতাই চাহাবক দুই হাত তুলি নমস্কাৰ দিলে। চাহাবেও প্ৰতি নমস্কাৰ জনাই 'ধুনীয়া ছোৱালী পালা' বুলি জেপৰ পৰা দহটকীয়া নোট এখন স্নেহলতালৈ আগবঢ়াই দিলে। স্নেহলতা লাজত পকাঠেকেৰাৰ দৰে বঙা পৰি কঁপা কঁপা হাতখনেৰে টকা কেইটা হাত পাতি লৈছিল। সেই ছলতে চাহাবে স্নেহলতাৰ হাত আৰু মুখলৈ বৰ লোভনীয় দৃষ্টিৰে চালে। চাহাবৰ সেই দৃষ্টিত মোৰ মনৰ কোনোবা অংশত আঘাত লাগি গ'ল। মোৰ অন্তৰতে চাহাবলৈ খং উঠিছিল, কি যে অভদ্ৰ মানুহ। মগনীয়াক পইচা খঁচাৰ দৰে বাটে পথে পইচা যাচিবলৈ আহিছে। ডাঙৰ মানুহবোৰে সক মানুহবোৰৰ কোনো আত্মসন্মান নাই বুলিয়েই ধৰে। এই টকাত যেন লোভনীয়তাৰ বীজ সোমাই আছে। এই লোভৰ বাবে চাহাব দায়ী নহয়, দায়ী স্নেহলতা। তাইৰ ৰূপ যৌৱনে চাহাবক কিয় সাধুজনৰো মন মুহিব। তেজগোৰা চেহেৰা, হালধি গাঠি ৰ'দৰ দৰে গাৰ বৰণ, ডালিম গুটীয়া দাঁত, পিনোন্নত বহল বুকু, খামুচীয়া কঁকাল, হাতীৰ গুৰৰ দৰে নিতম্ব যুগল। সেয়েহে আমাৰ বিয়াৰ পিচত বহুতে কোৱাকুই কৰিছিল—স্নেহলতা মোৰ কাৰণে নহয়। হৰিণাৰ মাংসই বৈৰী হোৱাৰ দৰে স্নেহলতাৰ ৰূপেই কলি হ'ল আৰু অজিত বৰুৱাই স্নেহলতাক দেখাই কাল হ'ল। শিৱ মোহিনীৰ ৰূপত ভোল যোৱাৰ দৰে আজিও বৰুৱাও স্নেহলতাৰ ৰূপত ভোল গ'ল।

এদিন চাহাবে কথাৰ ছলেৰে আমাৰ আতিগুৰি মোৰ পৰাই আদায় কৰিলে। স্নেহলতাক দেখা দিন ধৰি চাহাবে মোক যথেষ্ট মৰম কৰা হ'ল। চাহাবৰ এই অনাহত মৰমে মোৰ মনটো অতি সন্দিহান কৰি তুলিলে। তাতোকৈ মোৰ সন্দিহান মনক আক প্ৰকট কৰি তুলিলে চাহাবৰ এদিনৰ কাৰ্য্যই। মই সেইদিনা অফিচত থকা স্বত্বেও মোক বিচৰা ছলেৰে অজিত বৰুৱা আমাৰ ঘৰলৈ আহিছিল। সেইদিনা তেওঁৰ কথা আৰু দৃষ্টিত স্নেহলতাই সম্পূৰ্ণ দেখা পাইছিল তেওঁৰ উদ্দেশ্যৰ কথা। তেওঁৰ অকোৱা পকোৱা কথাত স্নেহলতা বিস্কুদ্ধ হৈছিল। আনকি স্নেহলতাৰ আগত মোকো হয় প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। কিন্তু তেওঁ বুজা নাছিল স্নেহলতাই মোক কিমান ভাল পায় আৰু তেওঁৰ অন্তৰত কিমান পতিভক্তি! সেইদিনা স্নেহলতাৰ পৰা যথায়থ উত্তৰ পাই অজিত বৰুৱা সেমেকি গুছি গৈছিল। মই যেতিয়া আবেলিপৰত অফিচৰ পৰা ঘৰলৈ আহোঁ, স্নেহলতাৰ মলিনমুখ দেখি আচৰিত হৈছিলো। বঙ-বহুস্তত উটি বুৰি ফুৰা স্নেহলতাৰ মুখখন চিন্তাক্লিষ্ট দেখি মোৰ মনটো শিয়ৰি উঠিছিল। কিয় স্নেহলতাৰ হঠাতে এনে হ'ল? বহুবাব শুধিও উত্তৰ নাপালো। ৰাতি যেতিয়া মই শুইছিলো তেতিয়া স্নেহলতা মোৰ কাষতে বহি ছপৰীয়াৰ সকলো কথা বিবৰি কৈছিল—অজিত বৰুৱাই সেই ডাঙৰ ডাঙৰ চকুহালেৰে লোলুপ দৃষ্টিৰে তালৈ কেনেকৈ চাইছিল আৰু কি শুধিছিল। কথাবোৰ কোৱাৰ লগে লগে মনটোও থোকাথোকি হৈছিল। মই মন কৰিছিলো স্নেহলতাৰ দুই চকুৰে ছধাৰী লোতক, বৈ আহিছিল। স্নেহলতাৰ অৱস্থা দেখি মইও বেজাৰত অধীৰ হৈ পৰিছিলো। স্নেহলতাৰ গালেদি বৈ অহা চকুলো ছধাৰী মচি দি কৈছিলো এই সাধাৰণ কথাটোতে ইমান অধৈৰ্য্য হয়নে? তোমাকতো চাহাবে একো বেয়া কথা কোৱা নাই।

মোৰ কথাত স্নেহলতাৰ খং উঠিছিল। খঙত কব নোৱাৰা হৈ কৈছিল, চাহাবে মোক একো নকলেও তেওঁৰ সেই চকুহালৰ লোলুপ

দৃষ্টি মোৰ সহ্য নহয়। মোৰ বিশ্বাস তেওঁ আমাৰ অপকাৰ কৰিব। গতিকে সময় থাকোতেই সাৱধান হোৱা ভাল।

চাহাবৰ আচৰণে মোক অতিষ্ঠ কৰি তুলিলে। সি মোক পুৰুষত্বহীন দুৰ্বল বুলি ভাবি লৈছে। আচলতে মই দুৰ্বল নে সবল তাক এদিন দেখুৱাই দিম। এই উদ্দেশ্যে এদিন চাহাবৰ ওচৰ পালোগৈ। কিন্তু মুহূৰ্ত্ততে মোৰ মনলৈ কি পৰিবৰ্ত্তন আহিল মই নিজেই কব নোৱাৰিলো। পলকতে মোৰ মনৰ মাজলৈ আহিল পূৰ্বৰ দৰিদ্ৰতাৰ কথা, মোমাইৰ ঘৰৰ সেই ফটা জাঙিয়াটোৰ কথা। আৰু মনত পৰিল শাস্ত্ৰ, দেৱময় মাষ্টৰ দেউতাৰ মুখখনিৰে। সেয়েহে মনৰ দৃঢ়তা ভোটা হৈ পৰিল। মুখত চুণ সনা জোকবদৰে ফিৰি আহিলো।

আমাৰ যুগ্ম জীৱনৰ কেইটামান দিশ শেষ হ'ল। তেতিয়াও ঞ্জয়জীৱনৰ নতুনৰ মাৰ যোৱা নাছিল। স্নেহলতাৰ পৰা কিছু সময় আতৰি গলেও মনটো কিবা উগল-থুগল লাগে। স্নেহলতায়ো মোৰ কাৰণে উদ্বিগ্নতাৰে বাট চাই থাকে, যেন আমি বহুদিনৰ বিৰতিৰ পাচতহে লগালগি হৈছো। যিমনে পুৰণি হ'ল আমাৰ মৰমো আগতকৈ গাঢ়তৰ হ'ল। দুয়োৰো হৃদয়ত ৰঙীন কল্পনাৰ জোৱাৰ উঠিল। তৃপ্ত জীৱনৰ বসন্তসনা মধুৰ দিন কেইটা কেনি গ'ল কাৰো গণনাৰে আৱশ্যক নহ'ল।

এদিন ৰাতি মই ভাত খাই উঠি বিচনাত কাতি হৈছো। এনেতে স্নেহলতাই তামোলৰ বটাটো আনি বিচনাৰ কাষতে থকা টেবুলৰ ওপৰত থৈ মোৰ কাষতে বহিল। তামোল এখন মোৰ মুখৰ ফালে আগবঢ়াই দিয়াত মই হাত পাতি লব খুজিলো। মোৰ হাতখন আতৰাই দি কৈছিল, চাওঁ মই নিজেই খুৱাই দিম। স্নেহলতাই হাঁহি হাঁহি তামোলখন মোৰ মুখৰ ভিতৰত ভৰাই দিছিল। মই গাকৰ ওপৰত আৰু এটা গাক দি মূৰটো ওখ কৰি লৈ স্নেহলতাৰ নিচেই ওচৰ চাপি আহিলো আৰু স্নেহলতালৈ লক্ষ্য কৰি দেখিলো, চাকিৰ পোহৰত স্নেহলতাৰ মুখখন সোণৰ দৰে উজ্জল হৈ পৰিছিল।

অসংযত চুলিকোচাৰ ছই এডাল চুলি কপালৰ আগত পৰি থকাত আক মোহনীয় হৈছিল। মই অতি আদৰ্শ মৰমেৰে কপালৰ আগৰ চুলিকেইডাল আতৰাই দিছিলো। তেতিয়া স্নেহলতাই যুহু হাঁহি এটিৰে মোলৈ কেবাহিকৈ চাইছিল। সেই দৃষ্টিত মোৰ সৰ্বশৰীৰত এক পুলক মিহলি শিহৰণ জাগিছিল। স্নেহলতাৰ ডিঙিত সারাটি ধৰি মোৰ বুকুলৈ চপাই আনিছিলো। তাই মোৰ বুকুৰ মাজত মূৰটো গুজি দি হাত দুখনেৰে মোৰ বুকুৰ নোমবোৰত হাত বুলাই থাকিল। কিছু সময় ছয়ো ছয়োলৈ পুলক দৃষ্টিৰে চাই আত্মতৃপ্তি লভিছিলো। আমাৰ কাৰো মুখত মাত নাই, নীৰৱ। এই নীৰৱতা ভঙ্গ কৰি স্নেহলতাই কৈছিল—তোমাক খুউব ভাল খবৰ এটা দিম, তাৰ বাবে মোক বাক কি দিবা ?

কথাটো কোৱাৰ পাচতহে কব পাৰিম কি পুৰস্কাৰ দিলে হ'ব—মই মৰমসনা মাতেৰে কৈছিলো।

নহয়, আগতে ক'ব লাগিব।—স্নেহলতাই মোক আঙুলি জোকাৰি কৈছিল।

মোৰ মূল্যবান বস্তু যি আছে তাকে দিম, হবতো ?

সেইদৰে ভুলালে নহব, কোৱা দিবা ?—তাই কৃত্ৰিম খং দেখুৱাই কৈছিল।

তেনেহলে এটা চুমা। মই লগে লগে স্নেহলতাৰ গালত চেপি ধৰিছিলো। 'উস্ বব ছষ্ট' বুলি কৈ তাইয়ো মোৰ হাতত চিকুটি দিছিল। মইও পাগলীজনী বুলি গালত মৰমসনা চৰ এটা মাৰি দিলো। কিছু সময় স্নেহলতা মনে মনে থাকিল। মই কথাফাকিৰ পুনৰাবৃত্তি কৰিলো—কথাটো নোকোৱা কিয় ?

এতিয়া নকও ?

কিয় ?

লাজ লাগে।

তেন্তে চাকিটো নুমাই দিও ?

স্নেহলতাই 'কিয়' বুলি মোৰ হাতত থাপ মাৰি ধৰিলে।

তেতিয়াহে লাজ আঁতৰিব, মই ক'লো।

'ইস্' বুলি তাই মোৰ নাকত ধৰি আজুৰি দিলে। মইও সেই ছলতে তাইৰ নাকত ধৰি এতিয়া কবানে নোকোৱা বুলি চেপি দিলো। তাই ক'ম ক'ম বুলি মোৰ হাতখন আতৰাই আনিলে। মোৰ পৰা চকুহাল আতৰাই কবলৈ লাজ কৰি ক'লে—থাওক পিচত ক'ম।

এতিয়াই কোৱা।

পাচত তুমি নিজেই বুজিবা।

এতিয়া বুজিলেনো কি ক্ষতি হয় ?

স্নেহলতাই মুখখন মোৰ কাণৰ ওচৰলৈ নি সৰুকৈ ক'লে—মই মা হব খুজিছো। কথাফাকি শেষ কৰিয়েই স্নেহলতাই চাকিটো নুমাই দি মোৰ বুকুৰ মাজত সোমাই পৰিল। স্নেহলতাৰ কথাফাকিয়ে মোৰ অন্তৰত কি যে আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিলে মই নিজেই অনুভৱ কৰিব নোৱাৰিলো। পিতৃহৰ গোৰুৱত স্নেহলতাক সজোৰে আঁকোৱালি তৃপ্তিৰে চুমা খালে। স্নেহলতাৰ কাৰণে এইয়ে আছিল মাতৃহৰ শ্ৰেষ্ঠ পুৰস্কাৰ।

নাৰী এখন ঘৰৰ শান্তিৰ নীড়। সঁচা কথা, মইও স্নেহলতাক পাই অভ্যন্ত সুখী হৈছিলো। তাইৰ মৰমতে মোৰ অতীত জীৱনৰ সকলো দুখ পাহৰিছিলো। কিন্তু কি হ'ব ? আমাৰ শান্তিময় ঘৰখনে কাৰোবাৰ চকুত পোৰণি উঠালে। পৰিষ্কৃত জোনক খণ্ড খণ্ড মেঘে ঢকাৰ দৰে আমাৰ অন্তহীন শ্ৰীতিত অজিত বকুৱাই ঘনে ঘনে ত্ৰাসৰ সৃষ্টি কৰিলে। এহাল মুক্ত প্ৰেমিক দম্পতিৰ মাজত তুঁহ জুঁই কুৰা জ্বলাই দিলে।

মোৰ অনুপস্থিতিৰ সুযোগ লৈ অজিত বকুৱা প্ৰায়ে মোৰ ঘৰলৈ আহিব ধৰিলে। কেৱল অহাই নহয়, দিন দিন ধৰি ক্ৰমাগত স্নেহলতাৰ কাষ চপাৰ সুযোগ বিচাৰিলে। তাৰ মিঠা আৰু লোভ লগোৱা কথাবোৰে স্নেহলতাৰ কাণত বিহ কাঁড়বদৰে বিদ্ধিছিল। চাহাব আমাৰ ঘৰলৈ ঘনাই অহাযোৱা কৰাত ওচৰ চুবুৰীয়া সকলোৰে

চকু হ'ল। ঘাটে-বাটে স্নেহলতা আৰু অজিত বৰুৱাক লৈ কটু সমালোচনা। যি স্নেহলতা এসময়ত সকলোৰে মৰমৰ পাত্ৰী আছিল আজি সেই স্নেহলতাক সকলোৱে চৰিত্ৰহীনা বুলি ঘৃণা কৰা হ'ল। এইবোৰ দেখি শুনি অসহ্য লাগি এদিন স্নেহলতাই মোক স্পষ্টভাৱে কৈছিল তুমি চাহাবক আমাৰ ঘৰলৈ আহিবলৈ বন্ধ কৰি দিয়া, নহলে মই ব্যৱস্থা ল'ম। তোমাৰ চাহাবৰ দোষতে মই কেনিও ওলাব নোৱাৰা হ'লো। সকলোৱেই মোক দেখিলেই ফিচিঙা ফিচিঙ্ কৰে। বিনাদোষত এনেবোৰ কথা কিয় শুনিম?

স্নেহলতাৰ অন্তৰৰ কথা বুজিছিলো। সমাজৰ গৰুণাই কেৱল স্নেহলতাৰ কাণতে বিন্ধা নাছিল, মইয়ো বুকু ভেদ কৰা আঘাট পাইছিলো। কিন্তু এইবোৰ শুনি আৰু সহ্য কৰাৰ বাহিৰে একো উপায় নাছিল। ওচৰ চুবুৰীয়াবোৰ বেয়া আৰু চকু চৰহা আদি আখ্যা দিয়াৰ বাহিৰে আন একোৰে শাস্তনা দিব পৰা নাছিলো। মোৰ এই কথাবোৰ শুনি স্নেহলতা খঙত জ্বলি পকি উঠিল। খঙৰ ভমকত মুখত যিহকে আহে তাকে বকিব ধৰিলে। মই লক্ষ্য কৰিছিলো, স্নেহলতাৰ মুখখন খঙত সেন্দূৰৰ দৰে বঙা হৈ পৰিছিল। মই স্নেহলতাৰ কোনো কথাৰ উত্তৰ দিবলৈ সাহ কৰিব পৰা নাছিলো। কেৱল কিংকৰ্তব্যবিমূঢ় হৈ নীৰৱে স্নেহলতাৰ কাষৰ পৰা আঁতৰি আহিছিলো। সেইদিনা ঘৰলৈ অফিচৰ পৰা খুউব দেৰি কৰি আহিছিলো। সচাকৈয়ে সেইদিনা স্নেহলতালৈ বৰ ভয় হৈছিল। ঘৰ সোমোৱাৰ আগতে ভাবিছিলো, স্নেহলতাই ভাতপানী নাবান্ধি ৰোহপাতি শুই থাকিব। কিন্তু মই ঘৰ সোমোৱা মাত্ৰকে বসিকতাৰে কৈছিল—আজিনো ভোক পিয়াহ কোনে হৰিলে? তোমাৰ মুখৰ অমৃতৰে পেট ভৰি গ'ল। এতিয়া আৰু ভোক পিয়াহ নাই—মই গহীনাই কলো।

এতিয়া আৰু দুখ দিব নালাগে। ভাত কেইটা খোৱাগৈ। কথা ফাকিব লগে লগে স্নেহলতাৰ চকু সেমেকি আহিল। মই আ

কোনো কথা নকৈ ভাতৰ পাতত বহিলোঁগৈ। স্নেহলতাই মোৰ ওচৰতে থিয় হৈ মোলৈ চাই কৈছিল, “ভাত আৰু” তেনেই নাখাবা। মোলৈ দুটামান থ'বা।

“কিয় তোমালৈ আৰু নাইনেকি?” মই অলপ আচৰিত হৈয়ে সুধিলো।

‘আছে, নহব কিয়?’

‘তেনে কিয় থব লাগে?’

‘তোমাৰ এৰা কেইটা খাই ভাল লাগে।’—স্নেহলতাৰ সৰল উত্তৰ।
খেং কৰবাত এৰাপাতৰ ভাত খায়? মই কৃত্ৰিম মৰম মিহলি খঙেৰে কৈছিলো।

“তিৰোতাৰ তৃপ্তি ক'ত তোমালোকে কি বুজিবা?”

অ' তোমালোকৰ তৃপ্তি তেনে মতাৰ এৰাভাতত?—মই ৰুগৰ কৰি কলো।

খোৱা, চুপতি মাৰিব নালাগে।

এৰা এই কণেই আছিল তৃপ্তিৰ আৰু সুখৰ সময়। কিমান মৰম এই স্নেহলতাজনীৰ। জোনৰ পোহৰে নামুৱাৰ দৰে স্নেহলতাৰ মৰমে মোক নামুৱাইছিল। হাঁহি, কান্দোন, খঙ আৰু বসেৰেহে ঘৰ সংসাৰখন।

কিন্তু আমাৰ এই শাস্তিময় ঘৰখনত অজিত বৰুৱাই অশান্তি বিয়পাই দিলে। এহাতে চাকৰী আৰু আনহাতে স্নেহলতাৰ প্ৰতি চাহাবৰ ব্যৱহাৰ। মোৰ কোনটোৰ প্ৰয়োজন? কেতিয়াবা মোৰ জীৱনটোৰ প্ৰতি মোৰ নিজৰে ত্যক্ততা ওপজে। সামান্য চাকৰী এটাৰ কাৰণেই নিজৰ বিবাহিতা পত্নীক বিনাদোষত সমাজৰ চকুত কলঙ্কিতা কৰিছো। সকলোকে বিশ্বাস আৰু পবিত্ৰ জ্ঞান কৰা আজিৰ যুগত মহাপাপ। কাৰোবাৰ প্ৰতি ক্ষোভ জন্মিলেও, সেই মানুহজনৰ মুখলৈ চোৱা মাত্ৰেই মোৰ সেই ক্ষোভ কেনি হেৰায় মই অনুভৱ কৰিব নোৱাৰো।

সেইয়া যেন মোৰ মানসিক দুৰ্বলতা আৰু অজিত বকৰাই মোৰ সহানুভূতি, মানসিক দুৰ্বলতা বুলি সুযোগ ল'ব বিচাৰিছিল।

এদিন মনতে দৃঢ় সংকল্প কৰি চাহাবক মোৰ ঘৰলৈ অহা বন্ধ কৰি দিম বুলি গৈয়ো চাহাবক ওচৰত পাই চাহাবৰ মৰমসনা মাত আৰু কথাত ভোল গৈ মোৰ ঘৰলৈ চাহাবক অহা বন্ধ কৰি দিয়াৰ সাহস আৰু নহ'ল। শেষত চাহাবক অসত্য ওলোটাই কথা এটা কৈ বিনয় আৰু নম্রতাৰে ঘূৰি আহিলো। চাহাবৰ প্ৰতি মোৰ দুৰ্বলতা প্ৰকাশ কৰাৰ কাৰণেই নেকি সেইদিনাৰ পৰা চাহাব মোৰ ঘৰলৈ আগতকৈও ঘনাই অহা হ'ল। পাছলৈ মোকো গণিতা নকৰা হ'ল। মই থকা অৱস্থাতো মোৰ ঘৰলৈ আহি স্নেহলতাক অকলশৰে পাবৰ আশাৰে মোক কিৰাকিৰি কামৰ দায়িত্ব দি আঁতৰাব ধৰিলে। মইও চাহাবৰ কথা এবাৰ নোৱাৰি এটা দুৰ্দান্ত কামাতুৰ পণ্ডৰ হাতত স্নেহলতাক এৰি আঁতৰি গৈছিলো। স্নেহলতাই কামৰ অজুহাত দেখুৱাই মোক ইঙ্গিতেৰে মানা কৰিছিল। কিন্তু তাইৰ কথা মই উপেক্ষা কৰিও গৈছিলো—চাহাবৰ অন্তৰত সততা আছে বুলি বিশ্বাস কৰি। কাৰণ মানুহজনে মোক সদায় সং কথাকে কয়। তেওঁ ডাঙৰ মানুহ, ডাঙৰ মানুহৰ প্ৰতি মোৰ এটা দুৰ্বলতা আছিল। মই সকলো শিক্ষিত লোককে আমাৰ মাষ্টৰ দেউতাৰ দৰে ভাবিছিলো। সেই বিশ্বাসকে বুকুত বান্ধি মোৰ নিজৰে ভিবোতাকে তেওঁৰ কাষত অকলশৰীয়াকৈ এৰি গ'লো।

মোৰ মানৱতাহীন আচৰণত স্নেহলতাই আঘাট পাইছিল। যেতিয়া মই ঘূৰি আহোঁ চাহাব তেতিয়া মোৰ ঘৰত নাছিল। মোক তেওঁ যিটো দৰকাৰত পঠাইছিল তাৰ উত্তৰ পাবৰ কাৰণে মোৰ ঘৰতে অপেক্ষা কৰাৰ কথা। কিন্তু মই আহি ঘৰ পোৱাৰ আগতেই তেওঁ গুছি গ'ল। মই চাহাবৰ উদ্দেশ্য একো বুজি নাপালো। মই ঘৰৰ ভিতৰ সোমোৱাৰ লগে লগে স্নেহলতা সিংহিনীৰ দৰে গৰজি উঠিল। সেইদিনাৰ দৰে স্নেহলতাৰ খং কোনো দিন দেখা নাছিলো। খং উঠাৰে

কথা, সেই ভাবি মই নীৰৱে সকলো সহি গুনি গ'লো। তেতিয়াও চাহাবৰ কোনো বিৰোক্তি নকৰাত স্নেহলতা অধৈৰ্য্য হৈ পৰিল। খঙৰ ভমকত মুখত যিহকে আহে তাকে বকিব ধৰিলে। তাই যেন নিজৰ চুলিখিনিকে নিজে চিঙি শেষ কৰিব। খং আৰু বেজাৰত মোক উদ্দেশ্য কৰি কৈছিল—নিজৰ বিবাহিতা পত্নীক লোকৰ হাতত গতাই দি আঁতৰি যাবলৈ লাজ নালাগেনে? বৰ ডাঙৰ চাকৰীটোৰ কাৰণে চাহাবক নিজৰ ভিবোতাজনী সপি দি ভেল মজিব লাগে? নিজৰ মান-মৰ্যাদা সকলো বিসৰ্জন দিলা? তুমি ইমান দুৰ্বল বুলি আগতে জনাইলে কেতিয়াও তোমাত বিয়া নোসোমালোহেঁতেন।

স্নেহলতাৰ কথাত মোৰ ধৈৰ্য্যৰ আঁত ছিঙি গ'ল। অত্যন্ত খঙৰ ভমকত নিজক চম্ভালিব নোৱাৰি স্নেহলতাৰ দুয়োগালতে দুটা চৰ মাৰি দিলো। তাই দুয়োহাত গালত সাৰটি চকু থিয় কৰি মোলৈ চাই ব'ল। শেষত চকু দুটা মুদি দি ফেকুৰী ফেকুৰী কান্দিব ধৰিলে। তাইৰ অৱস্থা দেখি মই চেতনা ঘূৰাই পাইছিলো। তেতিয়া মোৰ অন্তৰখন পুৰিবলৈ ধৰিছিল। মুহূৰ্ত্ততে খঙৰ বশৱৰ্তী হৈ কি কৰি পেলালো, মোৰ বুকুখনত কিহবাই খুন্দা মাৰি ধৰা যেন লাগিছিল। মূৰত গধুৰ বোজা এটা বহন কৰি অনাৰ দৰে মূৰটো অত্যন্ত গধুৰ অনুভৱ কৰিছিলো। লাহে লাহে স্নেহলতাৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি আহি বাহিৰৰ চকীখনতে বহি আকাশ-পাতাল ভাবিব ধৰিলো। শূন্য আকাশখনো আজি মোৰ কাৰণে আদি অন্ত নোহোৱা বঙা-নীলা কিবা কিবি ধোৱাঁ কোৱা আৰু অগ্নিশিখাৰ দৰে দেখিলো। অন্তৰত কিমান কথাৰ ভঙা-পতা কৰিলো, কিমান সময় অন্তহীন ভাবত ভোল গৈ কটালো তাক অনুভৱেই কৰিব নোৱাৰিলো। লাহে লাহে আন্ধাৰ নামি আহিল। বাহিৰৰ জগতখন নীৰৱ হ'ল। সেই নীৰৱতাৰ মাজত মোৰ কাণত কেৱল বাজি উঠিল স্নেহলতাৰ উচুপনি। সেই উচুপনিত মই অনুভৱ হৈছিলো। মোৰ বেজাৰ লাগিছিল কিন্তু কান্দিব নোৱাৰিলো। প্ৰস্তৰ মূৰ্ত্তিৰ দৰে কেৱল চকীত বহি ব'লো। মুহূৰ্ত্তৰ

ঘটনা প্রবাহে মোৰ মনটো বহিৰ্জগতৰ পৰা আঁতৰাই আনিলে। মোৰ অনুভূত মনটো আলাসতে ওপঙি থাকিল। সময়ৰ মুহূৰ্ত্তবোৰ কেনি গ'ল মোৰ খিয়াল নহ'ল। টোপনিত সৰ পোৱাৰ দৰে ভাৱবাশিৰ পৰা নিজৰ মনটো আঁতৰাই ভিতৰলৈ লক্ষ্য কৰিলো, তেতিয়া স্নেহলতাৰ ক্ৰন্দন সম্পূৰ্ণ মাৰ গৈছে। মই চকীখনৰ পৰা বহুবহুবীয়া বোগীৰ দৰে উঠি আহি ভিতৰ সোমাই গ'লো। মানুহ মৰাৰ পাচত ঘৰখনলৈ এক অজান নীৰৱতা অহাৰ দৰে আমাৰ ঘৰখনো নীৰৱ হৈছিল। লাহে লাহে মই শোৱনি কোঠালৈ সোমাই গ'লো। কোঠাটোত ক্ষীণ পোহৰৰ চাকিটো জ্বলি আছিল। স্নেহলতা কেচুৱা শিশু এটাৰ দৰে কাতি হৈ শুই আছিল। স্নেহলতাৰ চকুৰ পৰা অবিৰত ধাৰে লোতক বৈ আছিল। মাজে মাজে উচুপনি। স্নেহলতাৰ অৱস্থা দেখি মই আক স্থিৰে থাকিব নোৱাৰিলো। স্নেহলতাৰ বুকুৰ নিচেই কাষতে বহি লৈ মোৰ চুৰিয়াখনৰ আগেৰে স্নেহলতাৰ বৈ অহা চকুৰ লোতক ছুধাৰী মচি দি মোৰ হাতখন তাইৰ গালেমুখে বুলাই দিলো। মোৰ হাতৰ পৰশত স্নেহলতাই কি অনুভৱ কৰিছিল নাজানো। কিন্তু মোৰ হাতখন মুখৰ পৰা আঁতৰাই নি নিজৰ বুকুত সাৱটি লৈ হুক্ হুক্ কৰে কান্দি উঠিল। মোৰো শোকে খুন্দামাৰি ধৰিলে। মইও ছয়োহাতে স্নেহলতাক মোৰ বুকুৰ মাজত স্তমুৱাই কান্দি কান্দি অন্তৰৰ আঘাটবোৰৰ পৰিসমাপ্তি ঘটাবলৈ চেষ্টা কৰিলো। তেতিয়াও মোৰ হাতখন স্নেহলতাৰ মূৰে গালে পিচলি থাকিল। মোৰ হাতৰ স্পৰ্শত স্নেহলতা নিদ্ৰাৰ জড়তাই ধৰা কেচুৱা, মাকৰ কোলাত শুই পৰাৰ দৰে মোৰ বুকুৰ মাজত শুই পৰিছিল।

পাচদিনা পুৱা যেতিয়া সাৰ পাওঁ, আগদিনাৰ কথাবোৰ সপোনৰ দৰে লাগিছিল। সেইদিনা ইচ্ছা কৰিয়ে দেবিলৈকে শুই থাকিলো। আগদিনা ছয়োৰে লঘোন কাৰণে স্নেহলতাই সোনকালে ভাতৰ ব্যৱস্থা কৰি মোক জগাই দিলে। অনিচ্ছা স্বত্বেও ভাতখাই অফিচলৈ গ'লো। সেইদিনা মোৰ মনটো অকণো ভাল লগা নাছিল। প্ৰতি মুহূৰ্ত্ততে

আগদিনাৰ কথাবোৰে মনৰ মাজত জুমুৰি দি স্নেহলতালৈ মনত পেলাই দিছিল। ঘৰলৈকে যাওঁ বুলি চাহাবৰ ওচৰত ছুটী লবলৈ গৈ চাহাবক নাপালো। শেষত হেড্ ক্লাৰ্কৰ ওচৰলৈ গৈ মোৰ শৰীৰ অসুস্থ বুলি জনাই দিলো। হেড্ ক্লাৰ্কে মূৰটো ডাঙি মোক আকৌ প্ৰশ্ন কৰিছিল—ঘৰলৈ যোৱা? তাৰপাচত ব্যঙ্গভাৱে কলে—“চাহাব যেতিয়া নাই সেই সময়ত তুমি ঘৰলৈ নোযোৱাই মঙ্গল। চাহাবৰ জানো অসুবিধা নহয়? চাহাবেও বেয়া পাব। তথাপি যাব খুজিছা যোৱা।”

সেই সময়ত হেড্ ক্লাৰ্কৰ কথাবোৰ একো বুজা নাছিলো। বাটত আহোঁতে তেওঁৰ কথাবোৰ এটা এটা কৰি মনত মাজত জুকিয়াব ধৰিলো। এই কথাবোৰে কিহৰ ইঙ্গিত কৰিছে? কথাবোৰ ভবাৰ লগে লগে মোৰ কাণ মূৰ গৰম হৈ আহিল। সিহঁতে মোক এনেবোৰ কথা শুनावলৈ ক'ত প্ৰশ্নয় পাইছে? ইয়াৰ বাবে দায়ী কোন? ইয়াৰ বাবে দায়ী জানো ময়েই? মোৰ দুৰ্বলতাৰ বাবেই মোৰ শান্তিৰ ঘৰখনত অশান্তিৰ ধুমুহা ৰবলৈ উপক্ৰম কৰিছে।

লম্পট মানুহবোৰে দুখীয়াৰ সুন্দৰী তিৰোতা দেখিলে লোভনীয় চকুৰে চায়। সিহঁতৰ কাৰণে নাৰী কেৱল ভোগৰ বস্তুহে। টকাৰ লোভ দেখুৱাই নাৰীক কিনিব বিচাৰে। সিহঁতৰ ভালপোৱা কেৱল টকাৰে কিজানি দিবলৈ বিচাৰে। কিন্তু মোৰ স্নেহলতা টকাৰ লুপীয়া নহয়। তাইৰ মোৰ প্ৰতি ভালপোৱা পৱিত্ৰ আৰু কলঙ্কহীন। এই কথা অজিত বৰুৱাই জনা উচিত। অফিচৰ পৰা ঘৰলৈ অহা এই বাটছোৱাতে মোৰ মনৰ পছোৱা বৈছিল। এই শ্ৰেণীৰ মানুহৰ প্ৰতি মোৰ অত্যন্ত খং উঠিছিল। নানা ভাৱত ভোল গৈ কেতিয়া ঘৰৰ সন্মুখ পালোঁহি ততকে ধৰিব নোৱাৰিলো। ঘৰলৈ চকুপৰাত মোৰ চোতালত চাহাবৰ চাইকেলখন দেখি মোৰ খঙে চৰম সীমা পাইছিলগৈ। হেড্ ক্লাৰ্কৰ কথাফাকি মনত পৰাত মোৰ খং আৰু উত্তেজনা দুগুণে বৃদ্ধি পালে। মোৰ ভৰিৰ পৰা মূৰলৈকে জিন্ জিনাই গ'ল। মই খৰখেদাকৈ ওচৰ

চাপি গ'লো। চোতালত ভৰি দিয়াৰ লগে লগে মোৰ কাণত পৰিল স্নেহলতাৰ কৰুণ কণ্ঠেৰে চাহাবক কোৱা কথাবোৰ—

‘চাব, মই মিনতি কৰিছো, আপুনি মোক নুচুব। তিৰোতাৰ এক স্বামীৰ বাহিৰে অন্য মানুহৰ মুখ চোৱা মহাপাপ। মই এই কাম কেতিয়াও কৰিব নোৱাৰো।’

চাহাবে স্নেহলতাৰ কথালৈ কাণ নকৰি মদৰ নিচাত মুখত যিহকে আহে তাকে গাই স্নেহলতাক ধৰিবলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। স্নেহলতায়ো ভয়ত পেপুৱা লাগি কঁপি কঁপি নিজক ৰক্ষা কৰিবলৈ কুচি মুচি আতৰি যাবলৈ চেষ্টা কৰিলে। সেই নৰপশু পিশাচেও পোৱালী মাইকী বাঘিনীৰ দৰে উন্মত্ত হৈ স্নেহলতাক আক্ৰমণ কৰিলে। তাই নিশ্চিত মৃত্যুত পৰা মানুহৰ দৰে কঁপিছিল আৰু জ্ঞানহীন পশুক এৰি দিবলৈ কাকূতি কৰিছিল। তথাপি সি ক্ষান্ত নহৈছিল। সি স্নেহলতাৰ চাদৰখন থাপ মাৰি ধৰি নিজৰ গাৰ কাষলৈ আজোৰোতে স্নেহলতাৰ চাদৰখন খহি পৰিল আৰু ব্লাউজৰ বুটাম চিগি বুৰুৰ লোভনীয় অংশ ওলাই পৰিছিল। স্নেহলতাই ছয়োহাতে বুকু সাবটি বহি পৰিছিল। মোৰ আৰু চাই থকাৰ ধৈৰ্য্য নহ'ল। গোটেই শৰীৰ ঘামত তিতি গ'ল। কাণমূৰ গৰম হৈ আহিছিল আৰু ওচৰত আন একো বিচাৰি নাপাই চোতালত পৰি থকা কুঠাৰখনকে হাতত লৈ ভিতৰলৈ গ'লো। তাৰ তেতিয়াও কোনো আক্ষেপ নাই। কেৱল স্নেহলতাক বুকুৰ মাজলৈ চপাই অনাৰ চেষ্টাতে আছিল। মই নিজস্ব হেৰুৱাই চাহাবৰ ডিঙিত কুঠাৰেৰে ঘাপ মাৰি দিলো। চাহাবে এটা শব্দও উচ্চাৰণ কৰিবলৈ নেপালে। মজিয়াত বাগৰি পৰিল। চাহাবৰ ডিঙিৰ তেজৰে মজিয়া বাঙলী হ'ল, যেন ভগা কলহৰ পৰা পানীহে বৈছে। তেজ দেখি মোৰো মূৰ ঘূৰালে। মইও কব নোৱাৰা হৈ মাটিত পৰি গলো।

কিমান সময় তাতে পৰি থাকিলো কব নোৱাৰো। সংজ্ঞা পাই দেখিলো মোৰ চাৰিওপিনে অগণন প্ৰজা। কাৰো মাত ক'তো

নুশুনা কোলাহল। স্নেহলতাই মোৰ মূৰটো কোলাত লৈ কান্দি আছে। মোৰ মূৰটো শূন্যত ওপঙি থকাৰ দৰে লাগিছিল। চকুৰে ধূৱলী কুৱলী দেখিছিলো। গোটেই শৰীৰ অৱশ লাগিছিল। কিছু সময়ৰ পাচত মোৰ চোতালত বহুত বঙাটুপী পিন্ধা চিপাহী হাজিৰ হ'লহি। কেইটামানে মোক স্নেহলতাৰ কোলাৰ পৰা টানি আজুৰি সিহঁতৰ ওচৰলৈ লৈ গ'ল। দুই হাতত লোহাৰ খাক পিন্ধাই দিলে। সিহঁতে মোক গতিয়াই ভুকুৱাই আধামৰা কৰিলে। মোৰ অৱস্থা দেখি স্নেহলতাই হুবাওৱাৰে কান্দিব ধৰিলে। কান্দি কান্দি তাই বহুবাৰ মোৰ ওচৰলৈ আহিব বিচাৰিছিল। কিন্তু খঙাল পুলিচ কেইটাই আহিব নিদিলে। অসহ বাক্য প্ৰয়োগ কৰি খেদি দিলে।

পুলিচবোৰে চাহাবক কটা ঠাইকণ কিবা পৰীক্ষা কৰি চাই চাহাবৰ শৰটো বান্ধি পুলিচ ভানত ভৰাই ললে। লগতে মোকো চোচোবাই বগবাই টানি লৈ গ'ল। মোক ভানত তোলা দেখি স্নেহলতা কব নোৱাৰা হল। চুলি মেলি নিজৰ আন্তৰ্গলৈ কোনো লক্ষ্য নকৰি মাটিত বাগৰি কান্দিব ধৰিলে। আকৌ বাউলী হৈ পুলিচবোৰৰ ভৰিত পৰি কাকূতি মিনতি কৰিলে। মই গাড়ীত উঠাৰ লগে লগে গাড়ী চলাৰ উপক্ৰম হ'ল। স্নেহলতাও গাড়ীৰ পাচে পাচে পাগলীৰ দৰে দৌৰি আহিল। যেতিয়া গাড়ীৰ গতিবেগ বেছি হল স্নেহলতা প্ৰস্তুৰ মূৰ্তিৰ দৰে বৈ গল। মই লক্ষ্য কৰিছিলো আমাৰ গাড়ী অদৃশ্য হোৱাৰ লগে লগে তাই মাটিত পৰি গৈছিল। মই এই সকলোবোৰ নীৰব দৰ্শকৰ দৰে চাই বলো। শোকে মোৰ বুকুত খুন্দা মাৰি ধৰিলে। কিন্তু তাক প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিলো। তেতিয়া মানৱতাহীন জড় পদাৰ্থৰ দৰে নিশ্চল। নিশ্চল স্নেহলতাক মোৰ এঘাৰ কথা কোৱাৰ সংজ্ঞাও মোৰ নহল।

সেইদিনা মোক থানাত লোহাৰ গড়ালত ভৰাই থলে। গোটেই ৰাতি আধামৰা অৱস্থাতে নিদ্ৰাবিহীনভাবে কটালো। শৰীৰৰ আঘাততকৈ মনৰ আঘাতে মোৰ অন্তৰ দহি নিছিল। কথাবোৰ

ভাব লগে লগেই মোৰ মূৰ ভমভমাই আহিছিল আৰু অচেতন হৈ ঢলি পৰিলো। গোটেই দেহত পোৰণি উঠিছিল। পাচদিনা মোক বিচাৰপতিৰ ওচৰত হাজিৰ কৰাই জেললৈ চালান দিছিল। কিছুদিন কাছাৰিলৈ এনেয়ে অনা-নিয়া কৰাৰ পাচতে মোৰ বিচাৰ আৰম্ভ হ'ল। অহাযোৱা কেইদিনত স্নেহলতাক দেখা পাম বুলি খুউব আশা কৰিছিলো। কিন্তু দেখা নাপালো। দিনটো লোহাৰ গড়ালত সোমাই আপেক্ষিক নয়নে আপোনজনলৈ বাট চাই চাই শেষত চকুপানী টুকি দুখ-বেদনাৰে হুমুনিয়াহ কাঢ়ি পুনৰ জেলৰ দেৱালৰ ভিতৰলৈ হাতত শিকলি পিন্ধি গুছি গৈছিলো।

মোৰ বিচাৰ আৰম্ভ হ'ল। বিচাৰত মোৰ কি শাস্তি হ'ব সেই কথা মই আগেয়েই অনুমান কৰিছিলো। কাৰণ সেই সময়ত মোৰ গাওঁখনৰ সহজ সবল মানুহ কেইজনৰ বাহিৰে মোক সহায় কৰোঁতা কেও নাছিল। ধনী-মানী সকলো চাহাবৰ পক্ষৰ। মোৰ বিচাৰ চলি থকা অৱস্থাতে এদিন স্নেহলতাক দেখা পাইছিলো। মোক তেতিয়াও বিচাৰকৰ সভালৈ নিয়া নাছিল। লোৰ গড়ালৰ মাজত স্তম্ভৰাই থৈছিল। স্নেহলতাই মোক লগ পাবৰ কাৰণে অতি বেগেৰে আহিছিল। কিন্তু সেই হটঙা চিপাহী কেইটাই স্নেহলতাক মোৰ নিচেই কাষলৈ আহিব নিদিলে। তাই মোক কাৰাগাৰৰ বেলিঙৰ মাজেৰেহে দেখিছিল। মই দেখিছিলো। কিন্তু এঘাৰ কথা পতাৰো সুবিধা নিদিছিল। সিহঁতে এহাল বেদনাত স্বামী-স্ত্ৰীৰ হৃদয়ৰ হাঁকাৰ বুজিব নোৱাৰিলে, আৰু বুজাবো চেষ্টা নকৰিলে। মই লক্ষ্য কৰি দেখিলো স্নেহলতাৰ আগৰ সেই স্ত্ৰী নাই। শুকাই ক্ষীণাই গৈছিল। সেই নিপোতল লৱনী দেহাটোৰ এতিয়া মাথোন অস্তিত্বহে আছে। মোৰ দাঢ়িয়ে গোফে ভৰা জবাজীৰ্ণ দেহাটো দেখি স্নেহলতাই দূৰৰ পৰাই ফেকুৰী ফেকুৰী কান্দিছিল। স্নেহলতালৈ সজল নয়নে চাই থাকোঁতে মোৰ শোকে খুন্দা মাৰি ধৰিছিল। মইও কাৰাগাৰৰ বেলিঙতে মূৰ গুজি কান্দি বৈছিলো।

এহাল পুৰুষ-নাৰীয়ে বেদনাত ছটফটাই কৰণ ক্ৰন্দনেৰে অন্তৰৰ কাকণ্য বিনিময় কৰিয়েই বিদায় লব লগা হ'ল। স্নেহলতাই চকুৰ পানীয়ে আঁচল তিয়াই মোৰ দৃষ্টিৰ পৰা আঁতৰ হ'ল। মোৰ হিয়াত একুৰা দপ্‌দপীয়া জুই জ্বলিল। সেই জুইয়ে যেন মোৰ অন্তৰখন পুৰি শেষ কৰি পেলাব। অসহ বেদনাত গড়ালৰ মজিয়াতে শুই পৰিলো।

কিছুদিনৰ পিচত মোৰ বিচাৰ শেষ হ'ল, বিচাৰপতিয়ে ৰায় দিলে। ৰায়মতে মোৰ পোন্ধৰ বছৰ জেল হ'ল। মোৰ শেষ বিচাৰৰ দিনা স্নেহলতাক দেখা পাম বুলি অন্তৰখনে তোলপাৰ কৰি আছিল। কিন্তু দেখা নাপালো। সেইদিনা স্নেহলতাহে নেলাগে মোৰ চিনাকী মানুহ এজনো দৃষ্টিত নপৰিল। সেইদিনা বেজাৰ আৰু ভয়ত মোৰ অন্তৰখন কঁপি উঠিছিল। কিন্তু মোৰ অন্তৰৰ সেই বেজাৰ আৰু শঙ্কা বিচাৰপতিৰ ৰায়ৰ বাবে নাছিল। কেৱল সেইদিনা স্নেহলতাক দেখিবলৈ নাপাই মোৰ অন্তৰ বেজাৰ আৰু অজান আশঙ্কাই আৱৰি ধৰিছিল। গাৱঁৰ চিনাকী এজন দেখা পোৱা হলেও স্নেহলতাৰ অৱস্থাৰ কথা জানি প্ৰাণটোৱে শাস্তি পালেহেতেন। তাকো নেপাই মোৰ অন্তৰত সন্দেহৰ জুই জ্বলি উঠিল। মোৰ দেহৰ অসহ জুই জ্বলিছিল। সেই অসহ জুই পূৰাই জী থকাতকৈ মোৰ মৃত্যুদণ্ড হোৱা হলেও বেছি ভাল আছিল।

ইয়াৰ পাছৰ পৰাই মই সোমাই পৰিলো ভেদ কৰিব নোৱাৰা দেৱালৰ ভিতৰত। সেইদিন ধৰি অসংখ্য অপৰাধীয়েই মোৰ সঙ্গ। দুখ বেদনাৰে পুঞ্জীভূত অলেখ দুৰ্ভগীয়া। কাৰোবাৰ কেৱল কৰণ বিননি, হাঁ-হুতাশ, তপত হুমুনিয়াহ। সেই বন্দীশালৰ মাজতে অকণমান সময় নীৰৱে ব'লেই অন্তৰলৈ আহে অতীতৰ কথাবোৰ। প্ৰতি মুহূৰ্ততে মনত পৰে জেললৈ অহা আগদিনা স্নেহলতাক মৰা চৰ ছটালৈ। সেইদিনা স্নেহলতাক দিয়া আঘাতৰ পিচত এটিও হাঁহি স্নেহলতাৰ মুখত দেখিবলৈ নাপালো। সেইদিনাই পৰিসমাপ্তি ঘটিল

স্নেহলতাৰ বঙ্ বহুস্তব। তাৰ পাচৰ পৰাই আবন্ত হ'ল ককণ বোদন, ধাৰা নিচিগা চকুৰ পানী।

এদিন জেলৰ বাৰীত কোৰ মাৰি থাকোতে মোৰ মনৰ মাজত ভুমুকি মাৰিলে স্নেহলতাই। তাইৰ মুখখনে মনৰ পাতত লুটি-বাগৰ কৰি মোক শোকেৰে আগুৰি পেলালে। হাতৰ কোৰ তাতে পেলাই মূৰে কপালে হাত দি বহি পৰিলো। অতীতৰ কথাবোৰত বিভোল হৈ কিমান সময় কটালো কবকে নোৱাৰো। যেতিয়া মোক নিৰীক্ষণ কৰা পুলিচৰ বেতৰ কোৰ মোৰ পিঠিত পৰে তেতিয়াহে সংজ্ঞা ঘূৰি আহিল। পিঠি মেচেলো কৰি পুলিচৰ হাতে ভৰিয়ে ধৰিও বেতৰ কোৰ খোৱাৰ পৰা সাৰিব নোৱাৰিলো। লোকৰ অন্তৰৰ কথা লোকে কি বুজিব?

এনেবোৰ দুখযন্ত্ৰণা সহ কৰি থকাতকৈ মোৰ কাৰণে মৃত্যুৱেই শ্ৰেয় আছিল। ভৰ যোৱনা নিজৰ কপহী তিবোতাজনীক কোনো সংস্থান নোহোৱাকৈ এৰি আহি কোন প্ৰাণে সুখে-শান্তিৰে থাকিব পাৰে? খোৱা মুঠিতো শান্তি নাছিল। ভাত গৰাহ মুখলৈ নিওঁতে সদায়েই মনত পৰে—স্নেহলতালৈ, ফলত ভাত খোৱা আক নহয়। স্নেহলতাৰ কথা ভাবি ভাবি, কিমান দিন উজাগৰে কটালো, চকুৰ পানীৰে গাক তিয়ালো, আধাপোৰা ফৰিঙৰ দৰে ছটফটাই কটালো।

বহু বহু ধৰি আঙুলীৰ মূৰত দিন গণি দিনবোৰ অতিবাহিত কৰো। স্নেহলতাজনীলৈ ইমান মনত পৰে! মই এৰি আহোঁতে স্নেহলতা সগৰ্ভা, তাইৰ হয়তো ল'ৰা জন্ম হ'ল। এতিয়ামানে সি বহুত ডাঙৰ হ'ল। তাক হয়তো মাকে দেউতা বুলিবলৈ শিকাইছে। সি যদি আনৰ দেউতাকক দেখি মোক বিচাৰে তেতিয়া বাক স্নেহলতাই তাক কি বুলি প্ৰবোধ দিব। যদি সেয়ে নহয়—মোৰ পোন্ধৰ বছৰ জেল—এই কথা শুনা মাত্ৰে স্নেহলতাই আত্মহত্যা কৰিলে। উস্, কিযে মূৰ তপত হোৱা কথাবোৰ মই ভাবিছো! এনেবোৰ আপদীয়া কথা মনলৈ অহাৰ লগে লগে মোৰ মূৰ গৰম হৈ

যায়। মূহূৰ্ত্ততে নিজৰ মনটোলৈ ধিকাৰ আহে। পুনৰ অন্তৰলৈ বলেৰে দৃঢ়তা আনি মনটোক সকাহ দিওঁ। নাই স্নেহলতা কেতিয়াও মৰা নাই। আমি ছয়ো পুনৰ মিলন হ'ম। যেতিয়া মই মোৰ জৰাজীৰ্ণ দাঢ়িয়ে চুলিয়ে ভোবোৰা, জীৰ্ণশীৰ্ষ দেহাটোৰে স্নেহলতাৰ আগত দেখা দিম, তেতিয়া জানো মোক স্নেহলতাই চিনি পাব? প্ৰথমতে হয়তো কোনোবা ভিষ্কাৰী বুলি ভাবিব। তেতিয়া বাক মই কি কৰিম? স্নেহলতা বুলি চিঞৰি সাৱটি ধৰিম। বহুদিন নেদেখাৰ হেপাহত একে সময়তে চাই লৈ মনৰ তৃপ্তি পলুৱাম। স্নেহলতাই হয়তো মোক পাই কান্দিব। কিযে কথাবোৰ মোৰ মগজুত খেলাইছে। মই সম্ভৱ পাগল হৈ গৈছো? কিমান চেষ্টা কৰিছো, মোৰ এই খেলিমেলি ভাৱবোৰৰ পৰা মনটোক জঁতৰাই আনিবলৈ, কিন্তু কোনো পধ্যেই নোৱাৰো। পুনঃ পুনঃ মনৰ মাজত পোহ দিয়া ভাব-চিন্তাত উটি বুৰি বলিয়াৰ দৰে হৈ আহোঁ।

আজি পোন্ধৰ বছৰীয়া বন্দী জীৱনৰ অৱসান ঘটাই ঘৰমুৱা হৈছো। জেলৰ সেই ভেদ কৰিব নোৱাৰা পৰ্বত সমান ওখ চাৰিবেৰৰ মাজৰ পৰা ওলায়ো মোৰ মনটো মুক্ত যেন লগা নাই। আগতকৈয়ো আন্ধাৰৰ মাজলৈ সোমাই যোৱা যেন লাগিছে। পিচ্‌দিয়া সমান বাষ্টাটোও মোৰ কাৰণে ওখোৰা-মোখৰা যেন লাগিছিল। ভৰ ছপৰীয়াৰ প্ৰচণ্ড ব'দ। মোৰ বাকহীন অজস্ৰ থকা-সৰকা কৰা কল্পনাৰ মাজতো মোৰ কাণত পৰিছিল তালত তাল দি বাজি উঠা কিছুমান অবিৰত শব্দ—টকৰ্ টকৰ্।

যিমনেই ওচৰ চাপি আহিলো সিমনেই মোৰ কাণত শব্দ বোৰো বেছিকৈ বাজি উঠিল। এই ভৰ ছপৰীয়া, বিশেষকৈ মোৰ অস্থিৰ মনত বেছি অশান্তি দিছিল শব্দবোৰে। এবাৰ চাৰিওফালে লক্ষ্য কৰিলো—এই শব্দবোৰ ক'ৰ পৰা আহিছে। মোৰ চকুত পৰিল কিছু দূৰত এটি ল'ৰাই বাষ্টাৰ কাষত শিল ভাঙি আছে। মই ওচৰ চাপি গ'লো। মোৰ চকুত ল'ৰাটো আক স্পষ্ট হৈ পৰিল।

প্রায় বাৰ তেৰ বছৰ বয়সৰ ল'ৰা, মুখমণ্ডল ঘামত তিতি সৰ্ব্বশৰীৰ ভেজি গৈছে। মোৰ অসহ্য লাগিল। মই ল'ৰাটোৰ ওচৰ চাপি গলো। কিয় জানো, ল'ৰাটো দেখাৰ লগে লগে মোৰ সমস্ত চিন্তা আতৰি গ'ল। মন্ত্ৰমুগ্ধ সাপৰ দৰে ল'ৰাটোৰ নিচেই ওচৰ চাপি গ'লো। এবাৰ ল'ৰাটোক ভালদৰে চাই লবৰ মন গ'ল।

মই ওচৰ চাপি গ'লত ল'ৰাটোৱে এবাৰ মোৰ মুখলৈ সহানুভূতিৰে চাই পুনৰ কামত লাগিল। ল'ৰাটোৰ কষ্ট দেখি মোৰ আৰু সহ্য নহ'ল, অত্যন্ত অশান্তি বোধ কৰি ল'ৰাটোক মাত লগালো 'হেৰা মইনা! অলপ বৰাচোন, তোমাৰ জানো ভাগৰ লগা নাই?'

সি মোৰ মুখলৈ চাই অতি দুখেৰে ক'লে, 'দুখীয়াৰ দুখ-ভাগৰ কি আছে, ডাঙৰীয়া! দুখীয়া হৈ জন্ম লৈ সুখ বিচাৰিলে ক'ত পাম?' সি আকৌ কামত লাগিল।

'দেহাটোৰ বাবেই পৰিশ্ৰম কৰিছা আৰু সেই দেহাটোকে যদি অকণমান শান্তি নিদিয়া আৰু কাক দিবা?' মই মৰমেৰে সুধিলো।

সি এটা দীঘলীয়া হুমুনিয়াহ কাঢ়ি ক'লে 'উপাই নাই ডাঙৰীয়া! হাতখনক সুখ দিবলৈ যাওঁতে পেটে দুখ পায় আৰু পেটক সুখ দিলে সৰ্ব্বশৰীৰে দুখ পায়। দুখীয়াই এই দুয়োটা সুখ একেলগে কেতিয়াও নাপায়। সেই যে দেখিছে শিলৰ দ'মটো গধূলীৰ আগে আগে তেনেকুৱা আৰু এটা শিলৰ দ'ম ভাঙিব পাৰিলেহে দিনটোৰ হাজিৰা কেইটাকে পুৰাই পাম। সেয়ে নহলে আধা হাজিৰা কটা যাব।'

'কিয়?' মই আচৰিত হৈ সুধিলো।

'এই ঠাইত মহাবীৰ বহীত দুজন বনুৱাৰ নাম আছে। কিন্তু কাম কৰো এজনে, আনজনৰ দৰ্শনহা মহাবীয়ে পায়। ময়েই সিজনৰ কামো কৰিব লাগে। সেয়ে নকৰিলে মোৰ দৰ্শনহা কটা যায়।' ল'ৰাটোৱে অতি দুখেৰে কথাবোৰ অনৰ্গল কৈ গ'ল।

ল'ৰাটোৰ কথাবোৰে মোৰ কৌতুহল বঢ়াই দিলে। অতি ব্যগ্ৰভাৱে ল'ৰাটোক সুধিলো—'তোমাৰ ঘৰতনো কোন কোন আছে?'

মোৰ প্রশ্নত ল'ৰাটোৰ মনটো সেমেকি আহিল। লগে লগে চকুহুটা ঢুলঢুলীয়া কৰি কলে, 'কিনো ক'ম ডাঙৰীয়া! এটা সময়ত মোৰ সকলো আছিল। কিন্তু আজি আৰু কোনো নাই। মই এতিয়া ঘাটমাউৰা। সেই বাবেহে এমুঠি খাই বৈ থকাৰ আশাত শিল ভাঙি দেহা ঘূণীয়া কৰিছো।'

'তোমাৰনো মাৰ বাপেৰা কেতিয়া মৰিল?' মোৰ উদ্বিগ্নতাক বাধা দিব নোৱাৰি সুধিলো।

পুনৰ মোৰ পৰা এনে প্রশ্ন শুনি ল'ৰাটোৱে কৰুণ দৃষ্টিৰে মোৰ মুখলৈ চালে আৰু চকুহুটা ঢুলঢুলীয়া কৰি ক'লে, 'ডাঙৰীয়া! এইবোৰ কথা কবলৈ দুখ লাগে। কিনো ক'ম মোৰ দুখৰ কথা। মোৰ দহ বছৰ বয়সতে আইৰ মৃত্যু হয়। এই দুৰ্কপলীয়াই জন্ম হৈ পিতৃ মুখ দেখিলে নেপালো। মই যেতিয়া ডাঙৰ হলো, দুই চাৰি কথা জনা হ'লো, দেখিলো সকলোৰে দেউতাক আছে, মোৰহে নাই। মোৰ দেউতা ক'লৈ গ'ল এদিন আইক সুধিলো। আয়ে মোৰ কথাৰ কোনো উত্তৰ নিদি কেৱল মোক বুকুত সাৰটি হুক্ হুক্ কৰে কান্দি উঠিল। আৰু পাচত দেউতাৰ কথা কোনো দিনেই আইক সোধা নহ'ল। মোৰ বয়স বঢ়াৰ লগে লগে দেউতাৰ বিষয়ে জানিবলৈ মন সদায় ব্যাকুল হৈ থাকে। কিন্তু আয়ে বেজাৰ পাই বুলি মনৰ মাজতে সেই হেঁপাহ হেঁচি থলো। আমাৰ আই বোলে গাভৰু কালত বৰ ধুনীয়া আছিল। কিন্তু মই আইৰ সেই চেহেৰা দেখিবকৈ নেপালো। মোৰ জন্মৰ লগে লগে আইৰ সেই সৌন্দৰ্য্যৰ পৰিসমাপ্তি ঘটিল। সদায়ে মন মাৰি থকা হ'ল। মনত পৰা কালৰ পৰা মৃত্যুৰ সময়লৈকে আইৰ মুখত এদিনো হাঁহি দেখা নাপালো। য'তে বহে ত'তে চকুপানী টুকি টুকি উচুপি উঠে।

আমাৰ ঘৰুৱা অৱস্থাও বৰ ভাল নাছিল। মই দেখাৰ পৰা আমাৰ অৱস্থা ক্ৰমান্বয়ে আৰু বেয়া হৈ আহিল। খাবলৈ পিকিবলৈ নোহোৱা হ'ল। খুজি মাগিয়ে ছবেলা যেনে তেনে পেট প্ৰৱৰ্ত্তাই

আছিলো। আমি দুখীয়া হৈ অহাৰ কাৰণে আমাৰ ঘৰলৈ কোনোৱে নহা হ'ল। আমাক দেখিলেই কিবা সহায় কৰিব লাগে বুলি মানুহবোৰে বাটত দেখিলেও নেদেখাৰ ভাও ধৰা হ'ল। এয়াৰ মাত দিবলৈও টান পোৱা হ'ল। আনকি মোৰ লগত ফুৰা ল'ৰা ছোৱালীবোৰেও মোৰ লগত নুফুৰা হ'ল।

এইবোৰ দেখি শুনি আইৰ শোক দুগুণে বৃদ্ধি পালে। সদায়ে কন্দাৰ বাহিৰে আইৰ মুখত এদিনো হাঁহি দেখিবলৈ নাপালো। সদায়েই জুপুকা মাৰি কিবা ভাবি থাকে আৰু শেষত ফেকুৰী ফেকুৰী কান্দে। পাচলৈ আয়ে ভাত পানী এৰি এনেভাবে দুৰ্বল হ'ল যে শেষত বিচনাৰ পৰা উঠিব নোৱাৰা হ'ল।

ডাঙৰীয়া! সেই সময়ত আমাৰ পানীত হাঁহ নচৰা অৱস্থা। সেই অৱস্থাৰ কথা মনত পৰিলে হিয়াখুনি কান্দিবৰ মন যায়। এমুঠি ভাতৰ অভাৱত আইৰ আৰু মোৰ পেটৰ পোৰনি উঠিছিল। মই ভোকত ব'ব নোৱাৰি ছটফটাই ফুৰিছিলো। মোৰ অৱস্থা দেখি আয়ে সেই নিসকটীয়া অৱস্থাবে টানি নি বুকুত সৰাটি উচুপনি টানিছিল। লঘোণে লঘোণে আইৰ অৱস্থা একেবাৰে বেয়ালৈ ঢাল ল'লে। ডাক্তৰ আনিবলৈও মোৰ হাতত ধন নাছিল।

ডাঙৰীয়া আইৰ সেই অৱস্থাতে এদিন দেখিলো, আয়ে বুকুৰ মাজৰ পৰা কাৰোবাৰ ফটো এখন উলিয়াই বহুপৰ একেথৰে চাই, আকৌ মূৰত লৈ পাৰে মানে সেৱা কৰি অফুটম্বৰে কিবা-কিবিবোৰ বকি, বলিয়াৰ দৰে কান্দি কান্দি ফটোখনলৈ চাই চাই কৈছিল—“তুমি আহিবা আহিবা বুলি কিমান বাট চালো, তুমি নাহিলা। কথাবোৰ নিৰ্লিপ্তভাৱে অনৰ্গল কৈ কৈ আই বাকুহীন্ হৈ পৰি গ'ল। মই একো উপাই নাপাই আইৰ লগতে কান্দিব ধৰিলো। আই দিনক দিনে বৰ দুৰ্বল হৈ পৰিল। এদিন আয়ে মোক কাষলৈ মাতি নি মোৰ মূৰে কপালে হাত ফুৰাই বুকুৰ মাজৰ পৰা সেই ফটোখন উলিয়াই মোৰ হাতত দি কলে “হেঁ এয়াই তোৰ দেউতাৰ। মই

আক দেখা নাপালো। * তেওঁ এদিন নিশ্চয় আহিব। তই দেখা পাবি।” ফটোখন মোৰ হাতত দিয়েই সেই জৰাজীৰ্ণ দেহাটোৰে উজাৰি উজাৰি কান্দিলে। চাওঁতে চাওঁতে আইৰ সেই বক্তিম মুখখন শেঁতা পৰি আহিল। আইক বহুবাৰ মাতিলো। কিন্তু আইৰ মুখৰ পৰা এয়াৰিও মাত নাপালো। এবাৰ আইৰ হাতত ধৰি লবাই দিলো। শুকান কাঠৰ দৰে গোটেই শৰীৰটো লৰি গ'ল। মই চিঞৰি চিঞৰি কান্দি কান্দি কব নোৱাৰা হ'লো।

আইৰ মৃত্যুৰ পৰা আজি প্ৰায় পাঁচ বছৰ হ'ল। আজিও দেউতা আহিব বুলি আয়ে দিয়া ফটোখন বুকুৰ মাজত সৰাটি আছে। এই খনেই আই আৰু দেউতাৰ যুগ্ম ফটো, ডাঙৰীয়া!

ল'ৰাটোৱে জেপৰ পৰা ফটোখন উলিয়াই মোৰ ফালে দিলে। ল'ৰাটোৰ হাতৰ পৰা ফটোখন হাত পাতি লবলৈ মোৰ স্বজ্ঞান হেৰাই গ'ল। অজানিত আশঙ্কাত মোৰ অন্তৰখন কঁপি উঠিল। হাত দুখনো থক্ থক্ কৰে কঁপিবলৈ ধৰিলে। মই থিয় হৈ থকা সমতলকণো যেন বহুতললৈ ডুবি গৈছে। ফটোখন হাতত তুলি লৈ মই উচপ্ খাই উঠিলো। এইখন ফটো মোৰ আৰু স্নেহলতাৰ। স্নেহলতা আৰু ইহ জগতত নাই। মই চকুৰে ধূৱলী কুৱলী দেখিলো। মোৰ বুকুত যেন কিহবাই কঠিন ভাবে আঘাট কৰিলে। মই পাগলৰ দৰে ‘লতা’ বুলি ল'ৰাটোক বুকুত সৰাটি ধৰিলো।

সমাপ্ত